

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE-FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII DE
SECURITATE

FRONTIERE, GVERNANȚĂ ȘI ORGANIZARE POLITICĂ.
REGIUNILE ULTRAPERIFERICE ȘI ȚĂRILE ȘI TERITORIILE
DE PESTE MĂRI

TEZĂ DE DOCTORAT
(Rezumat)

Conducător de doctorat:
Prof.univ.dr HORGA IOAN

Student doctorand:
DRĂGAN ALINA SORINA

**FRONTIERE, GUVERNANȚĂ ȘI ORGANIZARE POLITICĂ. REGIUNILE
ULTRAPERIFERICE ȘI ȚĂRILE ȘI TERITORIILE DE PESTE MĂRI**

INTRODUCERE	6
1. TEMEIUL TEORETIC AL GUVERNANȚEI FRONTIERELOR.....	19
1.1. Sincretismul guvernancei.....	20
1.2. Frontierele. Perspective asupra teoriei și construcției comunităților.....	29
1.3. Insulele europene: ultima frontieră?	42
1.4. Diacronia ultraperiferiei și teritoriilor îndepărtate.....	52
1.4.1. Regiunile Ultraperiferice.....	54
1.4.2. Țările și Teritoriile de Peste Mări.....	66
2. ORGANIZAREA POLITICĂ ȘI COMPETENȚELE REGIONALE	74
2.1. „A fi sau a nu fi” autonom. Regiunile Ultraperiferice.....	75
2.2. Eterogenitatea Țărilor și Teritoriilor de Peste Mări.....	85
2.3. Roluri pentru viitor: al treilea val de regionalism.....	103
3. EPIFENOMENELE COOPERĂRII TRANSFRONTALIERE LA „MARGINEA” EUROPEI / TIPURI DE FRONTIERE LA „MARGINEA” EUROPEI.....	108
3.1. Cooperarea prin intermediul UE.....	110
3.2. Cooperarea internațională.....	132
3.3. Frontiere hard/soft în cadrul RUP și TTPM.....	140
CONCLUZII	162
BIBLIOGRAFIE.....	175

Cuvinte cheie: Regiuni Ultraperiferice, Țări și Teritorii de peste Mări, guvernanta frontierelor, cooperare, Uniunea Europeană actor global.

*

În această lucrare vom aborda **tema guvernantei frontierelor externe ale Uniunii Europene, în contextul organizărilor politice diferite, promovate prin intermediul Regiunilor Ultraperiferice (RUP) și al Țărilor și Teritoriilor de peste Mări (TTPM)** tratând comunitatea ca pe un corp politic cu identitate proprie în spațiul global.

Ipoteza de cercetare a lucrării pornește de la ideea că accepțiunea actuală a noțiunii de frontieră are o natură evolutivă, încurajată fiind de cooperarea între entități sau regiuni aparținând unor macrostructuri politice diferite, fapt care conduce la construirea de noi categorii de frontiere în cadrul RUP și TTPM.

Întrebările care vor sta la baza cercetării sunt:

- care sunt factorii care impulsionează modificarea tipurilor de frontiere externe ale UE în faza actuală ?
- în ce mod influențează guvernanta frontierelor dinamica acestora ?
- în ce mod Regiunile Ultraperiferice (RUP) și Țările și Teritoriile de peste Mări (TTPM) pot contribui la afirmarea rolului UE de actor global?

Rezultatul cercetării va avea în vedere prospectarea unor frontiere în interiorul frontierelor externe ale UE (frontiere antropologice, psihologice, fizice, geopolitice).

La nivel referențial, Uniunea Europeană este proiectată de către majoritatea vorbitorilor, în limitele continentului, fapt care determină percepția unei puteri restrânse a UE pe scena mondială. Frontierele interne care s-au conturat se înscriu tot mai mult în categoria frontierelor incluzive, devenind factor al cooperării. În ceea ce privește frontierele externe, acestea sunt influențate de contextul internațional. Ca actor pe scena internațională, UE trebuie să își adapteze politica de guvernanta a frontierelor, întrucât „frontiera nu este un fapt spațial cu consecințe sociologice, ci dimpotrivă, un fapt social care dobândește formă în spațiu”¹.

Prin urmare, formarea noilor tipuri de frontiere presupune stabilirea de conexiuni, de cooperări care generează formularea de răspunsuri la problemele comune. În

¹ Monica Spiridon, „Inventând Europa – identități și frontiere (I)”, în *Observator cultural*, Nr. 60-61 / 20 aprilie – 3mai 2006, http://www.observatorcultural.ro/Inventind-Europa-identitati-si-frontiere-%28I%29*articleID_15281-articles_details.html, accesat la 5 iulie 2014.

aceste condiții cooperarea este un factor motor al guvernantei la care participă diversele niveluri ale societății.

Obiectivul general al tezei este acela de a explora natura evolutivă a frontierei externe a UE și de a stabili rolurile pe care acestea urmează să le îndeplinească atât din punct de vedere al delimitărilor comunităților politice, cât și din punct de vedere al schimburilor și relațiilor ce se stabilesc în interiorul frontierelor. Astfel se va avea în vedere explorarea modurilor în care Regiunile Ultraperiferice și Țările și Teritoriile de peste Mări imprimă sau stabilesc frontiere globale categorice. Este vorba despre frontierele externe ale Uniunii Europene (frontiera de Vest – Oceanul Atlantic, Oceanul Pacific; frontiera de sud -Marea Mediterană; frontiera de Est și de Nord -Zona Arctică). Astfel lucrarea urmărește să măsoare impactul pe care aceste frontiere îl joacă din perspectiva separării sau convergenței în diferite domenii: economie, mediu, securitate, democrație, buna guvernare și drepturile omului.

Având în vedere că lucrarea conectează problematici precum Uniunea Europeană, cooperarea transfrontalieră sau crearea de frontiere *soft*, considerăm corespunzătoare integrarea temei în sfera teoriilor relațiilor internaționale, cu punct de plecare **în paradigma neoliberalismului instituționalist** al lui Robert O. Keohane și Joseph S. Nye, dezvoltată ulterior de către discipolii lor, în special de către Helen V. Milner și Andrew Moravcsik. Keohane și Joseph S. Nye aduc în discuție în teoria relațiilor internaționale noțiunea de *complex interdependence (interdependență complexă)*, unde un rol esențial îl au tranzacțiile comerciale internaționale, care joacă un rol important în spațiile de proximitate². Aceiași autori, în lucrarea *Power and Interdependence*, introduc un nou concept, cel de *asymmetrical interdependence (interdependență asimetrică)* prin care subliniază că rețelele puterii dintre state nu rezidă în resursele de care dispun ca mijloc de coerciție, ci de „*asymmetries in issue-specific interdependence (asimetrii în interdependențe specifice)*”³. Pornind de la exemplul dat de Keohane referitor la relația dintre SUA și Guatemala⁴, ca fiind una foarte asimetrică, am căutat să vedem care este asimetria dintre Regiunile Ultraperiferice și Țările și Teritoriile de peste mări ale UE cu statele învecinate sau dacă nu putem vorbi de o asimetrie extinsă a UE către vecinii acestor teritorii. O altă lucrare care ne-a ajutat să înțelegem legăturile Regiunilor Ultraperiferice (RUP) și Țările și Teritoriile de peste Mări

²Robert O. Keohane, Joseph Nye S., *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Harvard University Press, 1972, pp. 331-336.

³ *Idem*, Robert O. Keohane, Joseph Nye S, „Power and Interdependence.Revisited”, în *International Organization*, 1987, Nr. 41, pp. 725-753.

⁴ Andrew Moravcsik, „Robert Keohane as Theorist”, în Helen Millner, Andrew Moravcsik, „*Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford: Princeton University Press, 2009, p. 249.

(TTPM), la frontierele UE în rezolvarea diverselor probleme comune (poluare, resurse marine, securitate) care apar în aceste zone îndepărtate de inima UE a fost *After Hegemony* a lui Keohane⁵.

Helen V. Miller și Andrew Moravcsik⁶ construiesc un al patrulea nivel de referință pentru neoliberalismul instituționalist, punând în evidență rolul actorilor non-statali în construcția unui complex de interdependență asimetric menit să rezolve probleme comune. Potrivit lui Helen V. Millner paradigma neoliberalismului instituționalist se sprijină pe patru elemente: actorii nonstatali în politicile mondiale; varietatea puterilor în politicile mondiale; interdependența ca factor definitoriu a sistemului internațional; cooperarea în politicile mondiale⁷. Randall W. Stone reia tema relației dintre instituții putere și interdependență⁸, dezvoltată de Keohane și Nye S, în *Power and Interdependence* și îi dă conotații noi, rezultat al acțiunii unor actori non-statali globali cum ar fi OMC (Organizația Mondială a Comerțului), actori regionali gen MERCOSUR, care din perspectiva cercetării noastre asupra legăturilor Regiunilor Ultraperiferice (RUP) și Țările și Teritoriile de peste Mări (TTPM), capătă relevanță mai ales că introduce elemente noi cum ar fi ***underprovision (subfurnizarea)*** în domeniul bunurilor publice; rolul agențiilor și puterilor delegate (**să ne gândim numai la Insulele Azore care au puteri delegate din partea Portugaliei, dar și a UE pentru a lucra în organizații regionale atlantice**); agenda de control în special în domeniul mediului înconjurător.

Mergând în aceeași logică a utilității teoriei neoliberalismului instituționalist pentru cercetarea noastră, de un real ajutor ne-a fost lucrarea lui Elizabeth R. DeSombre despre impactul politicilor domestice în cooperarea internațională în domeniul mediului înconjurător⁹. Poate că niciun domeniu al activității umane nu este mai potrivit pentru a defini un complex de interdependență a bunurilor comune, ca mediul înconjurător. Uneori anumite regiuni periferice ale UE intră în coliziune cu complexul de interdependență asimetric în care se găsesc, forțând ridicarea unor bariere impenetrabile. Un exemplu tipic este cel al Guianei

⁵ Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press, 1984.

⁶ Helen Millner, Andrew Moravcsik, , *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford: Princeton University Press, 2009.

⁷ Helen V. Millner, „Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics. Research Frontiers”, în Helen Millner, Andrew Moravcsik, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford, Princeton University Press, 2009, pp. 3-27.

⁸ Randall W. Stone, „Institutions, Power and Interdependence”, în Helen Millner, Andrew Moravcsik, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford, Princeton University Press, 2009, pp. 28-49.

⁹ Elizabeth R. DeSombre, „Power and Interdependence, and Domestic Politics in International Environmental Cooperation”, în Helen Millner, Andrew Moravcsik, *op. cit.*, pp. 147-163.

Franceze care a refuzat să se supună unei decizii regionale, în care SUA a fost principalul actor, de a participa la protecția peștelor din acea parte a Oceanului Atlantic, afectate de către pescuitul de creveți. Potrivit deciziei regionale statele, regiunile care nu se supuneau acestei măsuri erau sancționate prin prohibiția importului de creveți în țările semnatare¹⁰.

Pentru Guiana Franceză nu a fost nicio problemă să fie afectată, având în vedere că ea avea la dispoziție piața UE.

Un alt autor Alex Inkeles¹¹ demonstrează că lumea a devenit tot mai interconectată, prin procese de integrare, cooperare, convergență etc., iar acesta este un argument al teoriei propuse. Statele nu pierd rolul clasic, însă li se adaugă alți actori care participă la procesul guvernării, pornind de la simpla analiză a organizării politice, respectiv a distribuirii competențelor de conducere între RUP, TTPM pe de o parte, statele cu care împart suveranitatea și Uniunea Europeană pe de altă parte, care oferă o altă dimensiune a existenței acestor teritorii dispersate în Pacific, Atlantic, Caraibe, Zona Arctică sau Antarctică.

2. Premise ontologice si epistemologice

Partea introductivă a lucrării se va ocupa de dihotomia dintre **frontiere ca factor de separare și frontiere ca factor de convergență**.

a) **Abordarea ontologică** are în vedere analiza realității din perspectiva organizării politice de după cel de-al Doilea Război Mondial și de asemenea după 1990. Dihotomia va fi coroborată cu definirea frontierelor, prim pas în înțelegerea fenomenelor care survin din punct de vedere ideologic. Percepția frontierei a fost diferită, în funcție de situația istorică, economică și politică la nivel global.

După cel de-al Doilea Război Mondial, deși stabilirea de granițe între state a fost o constantă în istoria europeană, s-a accentuat macrodivizarea Europei. Se utilizează, în legătură cu această etapă istorică, în lucrările de istorie construcția semantică patentată de Churchill „cortina de fier a căzut peste continent” care evidențiază scindarea Europei în două „blocuri”, adică într-o dualitate care presupunea existența unor state democratice situate în partea de vest a continentului și a statelor cu regim comunist în cea estică, influențate de sovietici. Această situație se asociază cu respectarea drepturilor cetățenilor, conform principiilor democratice, respectiv cu așa-numita „democrație populară” (în Polonia, Germania de Est, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia și Albania), în care conducerea s-a

¹⁰ *Ibidem*, p. 161.

¹¹ Alex Inkeles, The Emerging Social Structure of the World, în *World Politics*, 1975, Nr. 27, pp 467-495.

bazat pe monopolul politico- economic al partidului unic, dar și pe flagranta încălcare a drepturilor și libertăților cetățenești. Scindarea politico- ideologică a Europei s-a menținut până în ultimul deceniu al secolului al XX- lea. Prin „Tratatul de Pace de la Paris” (1947) se fixau noile frontiere europene care aveau, încă, un rol de separare a entităților politice, a națiunilor. Putem afirma că după al Doilea Război Mondial a avut loc o restructurare a relațiilor internaționale, deci o modificare a modului de conceptualizare a frontierei prin măsurile ulterioare de a depăși vicisitudinile postbelice dar și prin soluțiile unificatoare europene de a crea o comunitate care, în timp, a pus în lumină problema granițelor și/ sau frontierelor existente ori în curs de formare.

După al Doilea Război Mondial a avut loc o restructurare a relațiilor internaționale, deci o modificare a modului de conceptualizare a frontierei.

Discursul specialiștilor în domeniul frontierelor de la sfârșitul secolului al XX- lea, argumentează că Europa devine „un imperiu neo-medieval cu autorități ce se suprapun, cu suveranitate divizată(...) și multiple identități, (...) cu frontiere economice, politice și culturale neclare”¹².

Ideea de limită este implicită și inerentă atât familiei cât și comunității; menținerea unei identități colective se sprijină adesea pe practici de diferențiere culturală, pe de o parte, și de reproducere culturală (în plan extern), pe de altă parte. În consecință, frontierele Uniunii Europene au o consistență ontologică profund articulată: ele nu țin atât de discurs, cât de practică. În acest sens, Comisarul Günter Verheugen afirma, într-un discurs intitulat Dezbateri cu privire la Extinderea UE în Parlamentul European (Strasbourg)¹³ că “există o legătură intrinsecă între dezbaterile cu privire la viitorul Europei și dezbaterile despre viitoarele noastre frontiere. Asocierea este cât se poate de logică și ține de un simț practic al organizatorului menit să răspundă, în structura gândirii, tranziției de la *apărare* la *managementul crizei*. Corespondența între principiile structurale, respectiv motivele primare ale comunicării și conceptul de *frontieră* se produce pe două filiere: una teoretică, fundamentată pe diferențierea, atât la nivel discursiv cât și în planul realității, între *frontiere interne* și *frontiere externe*, și una practică, generată de cumulul măsurilor implementate pentru configurarea spațiului Schengen. Este adevărat că *familia* și *comunitatea* implică, prin raportare la alteritate, ideea de limită, dar aceasta se manifestă exclusiv în cadrul raportului respectiv și mai puțin sau chiar deloc în interiorul grupului. Conceptul de *frontieră internă*

¹² Adrian Pop, „Lecțiile» globale ale revoluțiilor Est-Europene”, în: *Sfera Politicii*, vol. XVIII (2010) , Nr. 12 (154), p. 3.

¹³ Günter Verheugen, *Debate on EU Enlargement in the European Parliament*, Strasbourg, 04.09.2001.

este cel care se află în subsidiarul formulărilor din discurs și tocmai absența ei practică determină cadrul de manifestare pentru grup. A vorbi despre familie și comunitate înseamnă a vorbi despre absența frontierelor interne; prin urmare, conceptul este plasat încă de la început în structura comunicării, adesea prin însăși lipsa menționării acestora (în speță, a frontierelor interne).

În consecință, analiza poate porni de la premisa esențializării frontierei în discursul unional european; după cum s-a precizat, *frontiera* constituie un reper conceptual pentru întreaga structură a comunicării, însă, concomitent, devine elementul nearticulat al acesteia (cu precădere în comunicarea externă), rămânând în substratul dialogului pentru extindere, de pildă. Deși o abordare invariabilă, excepția survine în câteva cazuri care vor face obiectul unei serii de observații separate care în conjuncție cu rezultatele analizei ajută la conturarea teoriei propuse în capitolul curent.

Malcolm Anderson consideră că noțiunea de *frontieră* are o semnificație mai adâncă, și poate fi percepută ca o „linie precisă unde se întâlnesc jurisdicțiile, de obicei delimitate sau controlate de către personal vamal, de poliție și militar”¹⁴, sau poate fi identificată ca o „regiune, o zonă cu linii neclare de demarcație”, uneori descrisă ca o regiune de graniță, devenind o zonă de schimb, de interacțiune și de integrare.¹⁵

Spre deosebire de granițele dintre state, în contextul Uniunii Europene, *frontiera* poate fi percepută ca o zonă de contact intermediar între culturi și sisteme politice diferite, cu o semnificație mai degrabă simbolică decât juridică.¹⁶ Aceste observații pot fi implementate cu succes în politica actuală de frontieră a Uniunii Europene, susținută de prevederile Tratatului de la Lisabona. Acesta evidențiază în mod clar că Uniunea este un „spațiu al libertății, securității și justiției”¹⁷, introduce un sistem integrat de management al frontierelor externe ale Uniunii Europene și pune accentul pe principiul repartizării sarcinilor, fiecare

¹⁴ Malcolm Anderson, *Frontiers. Territory and State Formation in the Modern World*, Cambridge, Polity Press, 1996, p. 9.

¹⁵ Michele Comelli, Ettore Greco, Natalie Tocci, „From Boundary to Borderland: Transforming the Meaning of Borders through the European Neighbourhood Policy”, în: *European Foreign Affairs Review*, Vol. 12, no. 2, 2007, p. 206. <http://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?area=Journals&id=EERR2007018>, accesat la 3 Mai 2014.

¹⁶ Ioan Horga, Ariane Landuyt, „Communicating the EU Policies beyond the/Its Borders”, în: Ioan Horga, Ariane Landuyt (eds.), *Communicating the EU Policies beyond the Borders. Proposals for Constructive Neighbour Relations and the New EU's External Communication Strategy*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2013, p. 5.

¹⁷ Carlos E. Pacheco Amaral, „States, Frontiers and Power. The evolving nature of political community and governance”, în: Ioan Horga, Ariane Landuyt *op.cit.*, p. 126.

dintre statele membre având obligația de a asigura un control eficient la frontierele lor externe.¹⁸

Cooperarea transfrontalieră este o cale prin care Uniunea a reușit să influențeze frontierele în perioada recentă. Devenirea frontierei într-o zonă de legătură pentru comunități din state diferite încurajează cooperarea economică, dar și comunicarea dintre comunități de pe părți opuse ale frontierei. Programul de cooperare transfrontalieră al Uniunii Europene funcționează atât în interiorul frontierelor Uniunii, dar și ca modalitate de îmbunătățire a relațiilor acesteia cu statele din vecinătate, chiar de la distante foarte mari de epicentrul comunitar. Conform Uniunii, principalul scop al cooperării transfrontaliere este de „a reduce efectele negative ale granițelor ca bariere administrative, legale și fizice, de a trata probleme comune și a exploata potențialul nevalorificat¹⁹. Extrapolând conform accepțiunii teoretice asupra frontierelor pe care o utilizăm în această lucrare, putem afirma că scopul cooperării transfrontaliere este să transforme efectele negative ale granițelor în efecte pozitive, bazate pe procesul de cooperare, care creează adevărate legături indiferent de statutul granițelor. De aceea, programele de cooperare transfrontalieră ale Uniunii se realizează și la granițele externe ale acesteia cu state ca situate la frontierele maritime ale UE. Principalele efecte ale cooperării transfrontaliere au legătură într-un mod sau altul cu faptul că acesta creează legături și rețele, transformând separația în colaborare.

Desigur că în acest context se conturează două întrebări: până unde se întind frontierele Uniunii Europene dincolo de perspectiva continentului?; aceste frontiere sunt ele natural «europene» în adevăratul înțeles al cuvântului sau sunt frontiere «mișcătoare»²⁰, parafrazându-l pe Erhard Buzek în sensul alterității lor. Perspectiva, realității sociale, economice, antropologice, geopolitice și securitare ne oferă numeroase exemple de reflecție. În cadrul cercetării noastre vom căuta să aducem în discuție câteva dintre aceste teme. Prin prisma analizei pe care o vom face pe parcursul lucrării vom arăta de asemenea că **Uniunea Europeană nu numai trebuie să-și afirme rolul de actor global, ci chiar este sortită să fie un actor global prin existența Regiunilor sale Periferice și a țărilor și Teritoriilor de peste Mări.**

¹⁸ *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007*, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, accesat la 5 Mai 2014.

¹⁹ European Commission, *Regional Policy – Inforegio. European Territorial Cooperation*, http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/cooperation/crossborder/index_en.cfm, accesat la 15 iulie 2014,

²⁰ Erhard Buzek, „Moving Borders” în *Eurolimes*, vol. 11: *Leaders of the Borders, Borders of the Leaders*, editat de Cristina Maria Dogot, Philippe Perchoc, Tokes Tibor, Oradea University Press, 2011, pp. 194-199.

Din prisma relațiilor Comunității Europene/Uniunii Europene cu lumea exterioară, se pot distinge următoarele tipuri de frontiere²¹: frontiere geopolitice, linie de demarcație între Uniunea Europeană, o zonă a păcii, și lumea exterioară „periculoasă”, din afara UE, Estul Europei, Orientul Apropiat, Magrebul, iar din punctul de vedere al tezei noastre trebuie luat în considerare situația din Asia de Sud-Est, SUA, din Estul Africii sau, în ultima perioadă, Oceanul Arctic; o frontieră instituțională, precum și legală, care definește cadrul instituțional și juridic în care funcționează Uniunea Europeană, generând imaginea unei „comunități de drept”; o frontieră tranzacțională prin care UE reglementează accesul la piață pentru țările terțe, care din perspectiva tezei noastre s-ar circumscrie ariei de cooperare dintre Regiunile Utraperiferice, Țările și Teritoriile de peste Mări cu vecinii imediați; o frontieră culturală, relativ permeabilă, stabilită între interior și exterior din motive de valori democratice și politice.

Așadar premisa ontologică generală a lucrării abordează teoriile frontierelor ca factor de divergență și factor de convergență, cu scopul de a crea un model al guvernății frontierelor externe ale Uniunii Europene în timp, dar și la zi. Astfel se va urmări **o analiză sincronică și diacronică** a frontierelor externe ale UE, abordând cazurile celor patru mari puncte cardinale: Vest – Oceanul Atlantic, Oceanul Pacific; Sud -Marea Mediterană; Est și Nord -Zona Arctică.

b) Epistemologic, se va aborda analiza conceptului de frontieră, al cărei studiu ca proces și instituție este într-o permanentă evoluție.

Frontiera de stat reprezintă „o linie reală sau imaginară trasată între diferite puncte pe suprafața terestră, care delimitează teritoriul statelor între ele sau față de marea liberă și spațiul extraatmosferic”²². Dicționarul Explicativ al Limbii Române oferă o definiție asemănătoare, în acest fel ambele definiții indicând factorul de separare ce definește frontiera. În acest caz „frontiera” devine sinonimă cu „granița”.

Ideea de frontieră apare relativ târziu în istoria umanității, „ea fiind consemnată, în accepțiunea actuală a termenului, începând cu Congresul de Pace de la Westphalia, dintre anii 1644 și 1648, care marchează sfârșitul Războiului de 30 de ani și al perioadei medievale. Până la acel moment, noțiunea de frontieră avea un înțeles aparte, care

²¹ Stefan Gänzle, „The EU’s Policy toward Russia: Extending Governance beyond Borders”, în: Joan deBardeleben (ed.), *The Boundaries of EU Enlargement. Finding a Place for Neighbours*, Houndmills, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008, p. 56.

²² Grigore Geamănu, *Dreptul Internațional Public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 178.

corespundea, nu limitelor statale prezente, ci spațiilor mișcătoare ce se interpuneau între universuri politice dinamice”²³.

Frontierele de contact se impun prin funcția de legătură. În condițiile intensificării proceselor de globalizare și în condițiile în care Uniunea Europeană dorește să participe la construcția Noului Ordin Mondial, în prezent se dezvoltă tot mai mult legăturile transfrontaliere. Granița are rolul de a separa națiuni, iar frontiera semnifică „un areal de contact, de întrepătrundere a particularităților sociale, economice, culturale a două state contigui”²⁴.

3. Structura și metode de cercetare :

Tratat ca un corp politic cu identitate proprie în spațiul global, este nevoie de explorarea din perspectivă globală a frontierelor Uniunii Europene, cu referire la frontierele sale externe (frontiera de Vest – O. Atlantic, Pacific ; de sud (Mediterraneană), de Est și de Nord (Zona Arctică).

Partea introductivă va aborda **metode transversale de cercetare (analiza diacronică)** a frontierelor externe ale Uniunii Europene. De asemenea, **cercetarea calitativă**, prin abordare interpretativă va avea menirea de a conduce la ordonarea teoriilor despre frontiere, creând astfel cadrul general.

Capitolul următor analizează competențele politice partajate între statele europene și teritoriile supuse atenției noastre:

Regiunile Ultraperiferice (RUP)

- Insulele Canare (comunitate autonomă aparținând Spaniei)
- Insulele Madeira și Azore (regiuni autonome ale Portugaliei)
- Martinique, Guadeloupe, Guiana Franceză, Réunion, Saint-Martin („entități” de peste mări ale Franței);

Țările și Teritoriile de peste Mări (TTPM)

- Anguilla, Bermude, Montserrat, St. Helena, Insulele Virgine, Falkland Islands, grupul de insule Pitcairn, South Georgia și Insulele Sandwich, Turks și Caicos, Teritoriul Britanic din Oceanul Indian, Teritoriul Antarctic Britanic, Gibraltar și Zonele de suveranitate din Cipru Akrotiri și Dhekelia (Marea Britanie)

²³ Dragoș Frășineanu, *Geopolitica*, ed. a II-a, Ed. Fundației România de Mâine, București, 2007, p. 146.

²⁴ Ilieș Alexandru, *Elemente de geografie politică- Spațiul european*, Ed. Univ. din Oradea, 2006, p. 151.

- Saint-Pierre și Miquelon, Saint Barthélemy, Polynesia Franceză, Wallis și Futuna, New Caledonie, Saint Barthélemy, Saint-Pierre și Miquelon (Franța)
- Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius și Sint Maarten (Olanda)
- Groenlanda (Danemarca)

Organizarea lor politică este un punct de plecare în demersul de a identifica măsura în care RUP și TTPM pot să ia decizii la nivel regional sau chiar internațional, astfel încât, prin includerea sau prin asocierea lor cu UE să potențeze participarea acestora la construcția mondială, adică să contribuie la afirmarea rolului de actor global al UE. De asemenea va fi explorat rolul frontierelor în construcția comunităților transfrontaliere (pe fiecare din cele patru macrofrontiere ale UE). Aceste comunități își asumă roluri economice, culturale, politice și securitare. Prin intermediul **metodei longitudinale a studiului de caz**, se va analiza politica de guvernare și cooperare a acestor frontiere.

Următorul capitol va aborda factorii care impulsionează cooperarea transfrontalieră în cele patru regiuni (mediul, sănătatea, justiția, afacerile, reducerea sărăciei, cultura, educația, cercetarea, etc.). **Analiza surselor primare și secundare** va completa studiile de caz, pentru crearea unui spectru cât mai larg al temei abordate. O parte a capitolului va fi dedicată prospectării apariției de frontiere în frontierele externe ale UE (frontiere antropologice, psihologice, fizice, geopolitice). Analiza obiectivă a surselor publicistice și a surselor de Internet este metoda care ajută în acest caz la identificarea principalelor proiecte de cooperare, respectiv a domeniilor care se impun în guvernarea frontierelor externe ale Uniunii Europene. Recurgându-se la analiza documentelor oficiale, se va realiza un inventar al domeniilor de cooperare prin prisma apartenenței sau legăturii cu construcția europeană și prin intermediul integrării entităților în viziunea statelor din care fac parte sau sub autoritatea cărora se află. Problema guvernării frontierelor externe ale UE probează capacitatea UE de a participa la construcția Noului Ordin Mondial (*New World Order*).

Principalele surse pentru colectarea datelor științifice vor fi documentele primare ale Uniunii Europene, constituțiile statelor și statutele de autonomie sau legile organice ale acestora. Corolarul analizei documentelor primare va fi completat prin recurgerea la comunicate de presă, studii, articole și analize ca surse secundare de informații. Literatura de specialitate va fi selectată, având în vedere bibliografia geneoasă pe tema guvernării și a frontierelor.

4. Surse de informare

Lucrarea se bazează atât pe surse primare (se referă la toate categoriile de comunicate ale UE, comunicate de presă, discursuri, texte de lege, hărți etc.) cât și pe surse secundare (lucrări de specialitate, articole, pagini de Internet etc.). Printre sursele primare găsim documente din arhivele Regiunii Azore, discuții cu membrii marcanți ai Administrației Regiunii Azore, ai Universității din Azore, unde, grație amabilității profesorului Carlos Pacheco Amaral, am efectuat un stagiul de documentare în anul al II-lea de doctorat, cu sprijinul financiar al proiectului Jean Monnet *Initiative and constraint in the mapping of evolving European borders*, condus de prof. univ. dr. Ioan Horga, din care am făcut parte în anii 2011-2013, precum și al Universității din Azores.

În rândul surselor secundare identificăm volume editate, cărți, articole științifice publicate în țară și străinătate. Desigur că raportul dintre sursele primare și cele secundare este diferit de la un capitol la altul. Bunoara, în primul capitol abundă sursele secundare, iar cele primare pot fi considerate arhivele electronice franceze de unde s-au preluat date istorice. Capitolul al doilea se bazează pe analiza documentelor primare legale: Constituția Marii Britanii, a Franței, Spaniei, Danemarcei etc. Legile Organice franceze care reglementează statutul și competențele entităților RUP și TTPM, statutele de autonomie ale RUP portugheze, precum și declarații ale oficialilor. Capitolul al treilea se sprijină pe o analiză a surselor primare- pagini electronice ale proiectelor și pe surse secundare dintre care enumărăm: articole publicistice, lucrări ample de specialitate, anuare etc.

Limitele lucrării sunt legate de vastitatea spațiului geografic supus analizei din perspectiva guvernantei, a multitudinii și diferențelor de cazuri, astfel încât s-a generat deseori sentimentul plutirii pe apele Pacificului, Atlanticului sau Antarcticului. Datorită spețelor ce se înscriu în ordinul zecilor, pericolul de a pierde direcția de cercetare a fost iminentă, fapt care a necesitat o mare putere de sinteză și analiză.

Dispersarea informațiilor legate de RUP sau TTPM, lipsa unei baze de date comune care să adune tipuri diverse de documente oficiale, statistici sau date, a generat neconcordanțe între perioadele de timp analizate. De exemplu unele rapoarte care conțin date despre TTPM au avut în vizor perioade cuprinse între 1999 și 2009, iar rapoarte recente nu analizează aceleași aspecte. Bazele de date nu sunt actualizate până în momentul de față, astfel încât ne-am sprijinit în analiza noastră pe cele existente. Totuși s-a păstrat firul stabilit prin ipoteză și obiective și s-a reușit crearea unei imagini de ansamblu.

Lucrarea nu este și nici nu ar putea fi una exhaustivă, având în vedere faptul că tema se abordează în linii generale. Aceasta poate fi privită ca introducerea pentru noi cercetări în domeniul RUP și TTPM, care pot fi văzute ca laboratoare experimentale în ceea ce privește un sistem unic de învățământ european care să transmită, valorile europene și să întărească poziția UE în spații ultramarine. Altă direcție viabilă de cercetare cu punct de plecare în această lucrare o considerăm prospectarea și negocierea de politici integrate, construite în cooperare cu organizațiile internaționale din care RUP și TTPM fac parte, pentru transformarea acestora în noduri de comunicare la nivel internațional. Astfel procesul dezvoltării lor ar fi accelerat, iar acestea putea participa la guvernanta mondial.

După parcurgerea cercetării am ajuns la următoarele concluzii:

1. Aspirația RUP și TTPM spre implicare în participarea la guvernanta frontierelor externe ale UE este un fapt dat, care a căpătat recent o nouă argumentare prin organizarea la începutul lui octombrie 2014 al celui de al-III-lea Forum al Regiunilor Ultraperiferice, când s-a afirmat dorința acestora de „a se asigura că strategia este orientată spre nevoile specifice ale regiunilor ultraperiferice, pentru a le permite, de asemenea, să joace un rol în îndeplinirea obiectivelor UE și să continue pe calea dezvoltării sustenabile”²⁵. În ceea ce privește TTPM, cooperarea regională este menționată în toate documentele strategice.

2. RUP și TTPM ale Europei beneficiază de un mediu instituțional adecvat prin prisma participării la viața instituțională europeană: Comitetul Regiunilor sau Comisia Europeană, prin Directoratul General pentru Politici Urbane și Regionale, încurajează acțiunile de cooperare dintre Regiunile Ultraperiferice și vecinii lor din Caraibe, Africa de Vest și Oceanul Indian.

3. În toamna anului curent Comisia Europeană a emis noi linii directoare pentru intensificarea cooperărilor dintre teritoriile îndepărtate și proximitatea lor²⁶. Trei categorii de cooperări sunt urmărite prin FEDR: cea transfrontalieră, transnațională și interregională. Dacă ultima categorie nu este limitată la anumite domenii, „cooperarea transfrontalieră vizează promovarea ocupării forței de muncă durabile și de calitate și sprijinirea mobilității forței de muncă, prin integrarea piețelor muncii transfrontaliere, promovarea incluziunii sociale și integrării comunităților dincolo de granițe, dezvoltarea și

²⁵ „3rd Forum of the Outermost Regions: 9 Regions at the heart of the Europe of today and tomorrow”, Brussels, 30th September — 1st October 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/rup2014/index_en.cfm, accesat la 30 octombrie 2014.

²⁶ European Commission, „Commission boosts cooperation between outermost regions and neighbours”, 24 noiembrie 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/activity/outermost/index_en.cfm#1, accesat la 30 noiembrie 2014.

punerea în aplicare de programe comune de educație, formare profesională și programele de formare”²⁷. Cooperarea transnațională stabilește următoarele direcții: „consolidarea capacității instituționale a autorităților și a părților publice interesate și eficientizarea administrației publice prin dezvoltarea și coordonarea strategiilor macroregionale și de bazin maritim”²⁸.

4. Direcționarea exactă a fondurilor are consecințe în domeniile de cooperare pe care regiunile le stabilesc și creează o coerență între obiectivele politicii de coeziune și acțiunile exterioare de cooperare. Astfel, nota orientativă emisă de Comisia Europeană are scopul de a întări colaborarea dintre RUP, TTPM și țările din Caraibe, Africa și Pacific, prin Fondul European de Dezvoltare (FED) și Fondul European pentru Dezvoltare Regională (FEDR), având scop principal crearea „unui ghid pentru fazele de identificare și formulare a proiectelor comune FED- FEDER”²⁹. Sunt finanțate proiecte de cooperare teritorială, cooperare regională și bilaterală (pentru statele Africa-Caraibe-Pacific) și programe teritoriale și regionale pentru TTPM. Cooperarea teritorială vizează „corectarea principalelor dezechilibre regionale”³⁰.

5. Dintre câmpurile de cooperare care constituie un domeniu comun de colaborare al aproape tuturor RUP și TTPM este **biodiversitatea**. Specificitatea sau chiar unicitatea lor le determină să stabilească acest tip de conexiune cu cei din jur pentru a crea condiții pentru perpetuarea unor specii de plante sau animale pe cale de dispariție. Conservarea biodiversității este unul din obiectivele propuse pentru finanțarea în scopul cooperării RUP și TTPM în acest domeniu. Mecanismul funcțional este Net- Biome (Networking Tropical and subtropical biodiversity research in Outermost Regions and Territories of Europe in support of sustainable development) prin care se încurajează cercetarea în domeniul în cauză. Deși există și alte organizații care au același scop (IUCN- International Union for Conservation of Nature, UKOTCF- UK Overseas Territories Conservation Forum, DCNA-Dutch Caribbean Nature Alliance etc.), se reproșează faptul că TTPM nu pot participa alături de țările cu care mențin conexiuni, cu excepția Consiliului

²⁷ European Parliament, „Support from the European Regional Development Fund for European Territorial Cooperation”, aprilie 2014, http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.5.html, accesat la 15 octombrie 2014.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Comisia Europeană, „Note d'orientation pour le financemen de projets communs FED-FEDER 2014-2020 - Renforcer la coopération entre les Régions Ultrapériphériques de l'Union européenne, les pays d'Afrique, Caraïbes et Pacifique et les Pays et territoires d'outre-mer voisins-”, 18 noiembrie 2014, p. 2, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/guidance_fed_feder_fr.pdf, accesat la 30 noiembrie 2014.

³⁰ *Ibidem*, p. 4.

Arctic, Asociația Statelor din Caraibe, Consiliul organizațiilor Regionale din Pacific etc.³¹ Gruparea pentru cooperare în biodiversitate nu ar trebui să se orienteze după vechiul model colonial³², ci să respecte realitățile, mediul comun geografic sau arealul pe care urmează să se cerceteze. Al treilea factor care nu încurajează cercetarea biodiversității este faptul că legătura cu Marea Britanie, Franța, Olanda, Portugalia, Spania sau Danemarca este atât de puternică, încât unele TTPM sau RUP nu simt necesitatea de a se integra în mediul local sau regional³³.

6. **Energia regenerabilă** este un alt domeniu în care „insulele” excelează, exemple găsinde-se în fiecare punct cardinal al analizei noastre. Insulele Azore, de origine vulcanică știu să transforme iminentul pericol în avantaje, de la cele complexe, până la cele mai simple. Energia vulcanică, respectiv cea geotermală este valorificată prin platforme destinate acestui scop, dar și pentru simplul uz gospodăresc, sub formă de „sobe de gătit” naturale. Réunion poate fi considerat un alt exemplu de bune practici.

7. Altă categorie de cooperare pe care RUP și TTPM le dezvoltă sunt acțiunile **sociale și culturale** care pot fi exemplificate prin existența Organizației Internaționale a Francofoniei, a Commonwealth-ului sau a inițiativei lusitane de a crea o organizație cu baze lingvistice, asemănătoare modelului francez. Aceste trei organizații sau asociații adună țări și comunități autonome sau semiautonomie într-un concert cultural bazat pe valori comune. Tipul acesta de frontieră este, poate, cel mai dificil de obiectivat, datorită faptului că există o varietate mare de culturi „naționale, etnice, regionale, locale”³⁴, însă instituționalizarea lor ajută cel puțin la conturarea spațiului în care se manifestă și a regulilor de cooperare între entitățile implicate. Prin varietatea spațiilor geografico-politice cuprinse în cadrul social-cultural, se creează o nouă șansă pentru cooperare a statelor și a sateliților acestora precum RUP și TTPM. Frontierele sociale pot fi sinonime cu *social boundaries*, adică ” forme obiectivate ale diferențelor sociale manifestate în acces și distribuție inegale a resurselor (materiale și nonmateriale) și a oportunităților sociale”³⁵. Prin diverse mecanisme se creează diferențe sociale care au în comun anumite trăsături, ceea ce formează categorii de frontiere

³¹ Dominique Benzaken, Yves Renard, „Future directions for biodiversity action in Europe overseas : outcomes of the Review of the Implementation of the Convention on Biological Diversity”, IUCN, December 2010, p. 11.

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ Mircea Brie, Ioan Horga, „Europa: frontiere culturale interne sau areal cultural unitar”, Oradea, 2010, MPRA Paper No. 44188, postat la 21 February 2013, p. 1, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/44188/1/MPRA_paper_44188.pdf, accesat la 15 septembrie 2014.

³⁵ Michèle Lamont and Virág Molnár, ”The Study of Boundaries in the Social Sciences”, în *Annual Reviews of Sociology*, 2002, p. 168.

sociale. Altfel spus, acestea ”delimitează contururile diferitelor grupuri (...) sau deschid spații de schimb și de întâlnire pentru ca acestea să poată comunica între ele”³⁶.

8. Unicitatea RUP și TTPM în cadrul UE este determinată de poziția pe care acestea au dobândit-o în timp, în structura politică a vreunei țări europene, statut care derivă din relațiile lor istorice. Aceste entități -în marea lor majoritate insulare- sunt reminiscențele fostelor colonii pe care țări precum Spania, Portugalia, Franța, Marea Britanie, Olanda sau Danemarca le-au sprijinit după al Doilea Război Mondial să adopte cele mai corespunzătoare modele de guvernare. Specificitățile lor- insularitate, îndepărtare, mărime redusă, resurse limitate etc.- au determinat la nivel de UE recunoașterea unui statut special și crearea noilor categorii de Regiuni Ultraperiferice și Țări și Teritorii de peste Mări. Ele au devenit realele frontiere externe ale UE, „avanposturi” în lume. Prin trăsăturile specifice, acestea adaugă noi valențe noțiunii de frontieră.

9. Prin urmare, formarea noilor tipuri de frontiere presupune stabilirea de conexiuni, de cooperări care generează formularea de răspunsuri la problemele comune. În aceste condiții cooperarea este un factor motor al guvernării la care participă diversele niveluri ale societății. Prin intermediul metodei longitudinale a studiului de caz, am analizat politica de guvernare și cooperare a frontierelor, cu referire la următoarele zone:

Regiunile Ultraperiferice

- Insulele Canare (comunitate autonomă aparținând Spaniei)
- Insulele Madeira și Azore (regiuni autonome ale Portugaliei)
- Martinique, Guadeloupe, Guiana Franceză, Réunion, Saint-Martin („entități” de peste mări ale Franței);

Țările și Teritoriile de peste Mări

- Anguilla, Bermude, Montserrat, St. Helena, Insulele Virgine, Falkland Islands, grupul de insule Pitcairn, South Georgia și Insulele Sandwich, Turks și Caicos, Teritoriul Britanic din Oceanul Indian, Teritoriul Antarctic Britanic, Gibraltar și Zonele de suveranitate din Cipru Akrotiri și Dhekelia (Marea Britanie)
- Saint-Pierre și Miquelon, Saint Barthélemy, Polynesia Franceză, Wallis și Futuna, New Caledonie, Saint Barthélemy, Saint-Pierre și Miquelon (Franța)
- Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius și Sint Maarten (Olanda)
- Groenlanda (Danemarca)

³⁶ Denis Merklen, Monique de Saint Martin, „Frontierele sociale între diviziune și mișcare”, în Mihai Dinu Gheorghiu, Monique de Saint Martin (Eds.), *Educație și frontiere sociale. Franța, România, Brazilia, Suedia*, Editura Polirom, 2011, p. 13.

10. Modelul european de guvernare este caracterizat de o activitate pe mai multe nivele, consecința fiind faptul că frontierele interne s-au estompat, iar Europa a devenit un teritoriu al regiunilor. Astfel „guvernarea UE este preocupată de managementul și construcția spațiilor europene, a frontierelor și a rețelelor, distincte de locurile teritoriale și spațiile caracteristice ale statului-națiune”³⁷. Cooperarea regională este o trăsătură a guvernării UE care aplică principiile și în zonele de frontieră externă a construcției europene. Încurajarea proiectelor comune dintre regiuni UE și non-UE proliferază ideea europeană de guvernare, astfel UE poate consolida chestiuni de politică externă.

11. Preocuparea pentru definirea și identificarea spațiului personal sau al celui în care activăm a fost dintotdeauna prezentă în spectrul activităților umane, fapt ce a determinat feroarea delimitărilor, preocuparea pentru a trasa limite, granițe și frontiere de natură diferită. Pentru unii³⁸ preocuparea pentru frontiere poate părea anacronică, din moment ce se vorbește despre globalizare ca formă de eliminare a oricăror diferențe sau frontiere, atât între state, cât și la nivel socio-economic. Pe de altă parte, specialiștii în relații internaționale demonstrează cu argumente pertinente faptul că ar fi naivă adoptarea ideii că statul, delimitat prin frontiere-graniță, dispare din ecuația relațiilor internaționale³⁹ și trebuie să avem în vedere că „nu totul a devenit fluid, lichid și deterritorializat”⁴⁰.

13. Discuțiile despre frontiere, inițiate de universități prin programe de cercetare, conferințe, propuse de web-site-uri specializate sau jurnale pe această temă, reprezintă expresia teoretică a nevoii stringente de a „re-bordaliza” lumea, adică de a identifica frontiere de altă natură⁴¹. În anii 90, formularea teoriilor despre frontieră a evoluat de la un sens strict geografico-politic, la unul cu foarte multe valențe, care au adus o schimbare de viziune, în momentul în care „geography underwent a ‘social-discursive’ turn”⁴². Astfel frontierele au devenit o preocupare în cadrul istoriei, literaturii comparate⁴³, relațiilor internaționale, sociologiei etc. Din perspectiva timpului istoric, preocuparea este

³⁷ Chris Rumford, „Rethinking European Spaces: Territory, Borders, Governance”, în *Comparative European Politics*, 2006,4, Palgrave Macmillan Ltd, (pp. 127-140), p. 138,

<http://europeanization.files.wordpress.com/2011/03/chris-rumford-2006.pdf>, accesat la 19 octombrie 2014.

³⁸ Avem în vedere concepția globaloney-lor, a globaliștilor totali, care privesc lumea ca pe un sat global.

³⁹ Adrian Ivan, „Guvernare și teorii ale integrării în Uniunea Europeană”, Suport de curs pentru studenții anului I, p. 37, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, Centrul de Studii Europene, http://www.cse.uaic.ro/fisiere/Documentare/Suporturi_curs/I_guvernanta.pdf, accesat la 2 iulie 2014.

⁴⁰ Henk van Houtum, Olivier Kramsch, Wolfgang Zierhofer (eds.), *B/ordering Space*, Ashgate Publishing, 2005, p. 11.

⁴¹ Alina Oros, Alina Stoica, „Social Borders at the Edge of EU. Canary Islands, Réunion, Guiana and Azores”, *Eurolimes*, vol 17: *The Social Frontiers of Europe*, editat de Mircea Brie, Klára Czimre, Bogumiła Mucha-Leszko, Oradea University Press, 2014, p. 72.

⁴² Houtum, *B/ordering Space*, p. 14.

⁴³ *Ibidem*.

relativ recentă⁴⁴ și nu constituie o marcă strict europeană, ci se regăsește în atenția întregii lumi.

Așadar semnificația frontierelor a evoluat de la sensul concret de *limes*⁴⁵ la cel mai general de *border* sau *boundary*, astfel încât semnifică zonă contiguă la limita căreia se reunesc comunități cu elemente comune. Din perspectiva sociologiei moderne „frontiera nu este un fapt spațial cu consecințe sociologice, ci dimpotrivă, un fapt social care dobândește formă în spațiu”⁴⁶.

13. RUP sau TTPM sunt considerate frontiere externe ale UE, „avanposturi” sau patrimoniu ale acestei construcții în lume ori „regiuni ale oportunităților”, conform unor documente oficiale europene. Pe lângă faptul că se confruntă cu o serie de dificultăți reiterate de fiecare dată, fie în documente de lucru, în comunicări ale UE, la întâlniri cu membri RUP sau TTPM, acestea încearcă să depășească insularitatea, îndepărtarea, localizarea în medii geografice dificile, resursele economice reduse etc. Modalitățile prin care reușesc să atingă acest obiectiv sunt multiplicare printr-o serie de factori. Apartenența sau încorporarea în țările europene cu care „insulele” au menținut legături istorice este un agent care concurează la depășirea dificultăților. Fie că este vorba despre Franța, Marea Britanie, Danemarca, Olanda, Spania sau Portugalia, toate încearcă să valorifice potențialul teritoriilor îndepărtate din structura lor politică. Măsurile pentru dezvoltare întreprinse de către țările comunitare sunt uneori insuficiente sau ineficiente, fapt care derivă din distribuția resurselor financiare. Mărirea redusă a insulelor și populațiilor generează o contribuție financiară identică, respectiv o redistribuire a fondurilor care nu ajută mereu RUP sau TTPM să depășească dificultățile. Mai mult, marea majoritate a regiunilor îndepărtate au statute politice care presupun divizarea competențelor între stat și regiunile „ultermost”, ecuație în care primele își asumă, de obicei, politica externă și securitatea.

14. O altă forță a dezvoltării o constituie legătura cu UE, facilitată prin integrarea statelor menționate anterior. Construcția europeană a ordonat relația cu fostele colonii, prin crearea celor două categorii de RUP și TTPM. Putem afirma că politica UE față de entitățile menționate a fost recent fortificată. Scopul principal este promovarea cooperării cu mediul apropiat prin proiecte care sprijinesc anumite domenii. Treptat, această atitudine a

⁴⁴ James Anderson, Liam O’Dowd, Thomas M. Wilson, ”Why study borders now?”, în *Regional and Federal Studies*, Vol. 12, nr. 4, 2002, p. 1.

⁴⁵ Linie separatoare, materializată precum Zidul lui Hadrian sau al lui Antonius, ori în sensul de graniță de stat, vamă.

⁴⁶ Monica Spiridon, „Inventând Europa – identități și frontiere (I)”, în *Observator cultural*, Nr. 60-61 / 20 aprilie – 3mai 2006, http://www.observatorcultural.ro/Inventind-Europa-identitati-si-frontiere-%28I%29*articleID_15281-articles_details.html, accesat la 5 iulie 2014.

fost preluată și de țările membre care, la unison afirmă necesitatea cooperării externe, interrregionale, transfrontaliere sau transnaționale a RUP și TTPM. Se preconizează că implicarea în proiecte cu mediul apropiat va avea ca efect transformarea extensiilor UE în actori care nu doar că vor urmări propria dezvoltare, ci vor fi modele pentru țările terțe. Din această perspectivă ele sunt frontiere „active” care se înscriu în tipologii aparte: frontiere culturale, economice și sociale; frontiere ale biodiversității, resurselor regenerabile, sănătății și mediului; frontiere care luptă pentru democrație, buna guvernare și drepturile omului.

RUP și TTPM au negociat competențele cu statele europene, tocmai pentru exersarea propriei guvernare cu implicații regionale și, de ce nu, mondiale.

BIBLIOGRAFIE

a) SURSE PRIMARE

- „3rd Forum of the Outermost Regions: 9 Regions at the heart of the Europe of today and tomorrow”, Brussels, 30th September — 1st October 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/rup2014/index_en.cfm.
- „Answer given by Mr Oettinger on behalf of the Commission”, 3 iunie 2013, *Parliamentary questions*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2013-003365&language=EN>.
- „Collectivité d'outre-mer”, National Institute of Statistics and Economic Studies <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/collectivite-outre-mer.htm>
- „Collectivités d'Outre-mer de l'article 73 de la Constitution (Guadeloupe, Guyane, Martinique, La Réunion, Mayotte)”, 17 mai 2012 , <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Guide-de-legistique/III.-Redaction-des-textes/3.6.-Application-et-applicabilite-des-textes-outre-mer/3.6.4.-Collectivites-d-Outre-mer-de-l-article-73-de-la-Constitution-Guadeloupe-Guyane-Martinique-La-Reunion-Mayotte>.
- „Communication de M. Jean Bizet et audition de M. Michel Magras, sénateur de Saint-Barthélemy Modification du statut de Saint-Barthélemy”, 10.09.2010, <http://www.senat.fr/ue/pac/E5608.html>.
- „Débat Sur Les Zones Économiques Exclusives Ultramarines - Les Outre-Mer,” July 28, 2014. <http://www.outre-mer.gouv.fr/?debat-sur-les-zones-economiques-exclusives-ultramarines.html>.
- „EUR-Lex - - RO.” Text/html; charset=UTF-8. *Jurnalul Oficial C 326* , 26/10/2012 p. 0001 - 0390;, August 4, 2014. <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>.
- „EUROPA - PRESS RELEASES - Press Release - Developing the Outermost Regions' Full Potential: Commissioner Hahn to Discuss next Steps,” August 4, 2014. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-962_en.htm?locale=en.
- „Loi n° 82-213 du 2 mars 1982 relative aux droits et libertés des communes, des départements et des régions.
- „Loi organique n° 2004-192 du 27 février 2004 portant statut d'autonomie de la Polynésie française”, *Titre III (Les Compétences), Article 14*,
- „PRESS_RELEASE_Multilingualism_as_a_Catalyst.pdf.” Accessed July 22, 2014. http://www.poliglotti4.eu/docs/Press_Releases/2012/PRESS_RELEASE_Multilingualism_as_a_Catalyst.pdf.
- „The Greenland Self-Government Arrangement”, http://www.stm.dk/a_2957.html.
- 2001/822/EC: „Council Decision of 27 November 2001 on the association of the overseas countries and territories with the European Community ("Overseas Association Decision)”, Articol 16, *Jurnalul Oficial L 314* , 30/11/2001 P. 0001 – 0077.
- 3rd Forum of the Outermost Regions: 9 Regions at the heart of the Europe of today and tomorrow*, Brussels, 30th September — 1st October 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/rup2014/index_en.cfm.
- A secure Europe in a Better World. European Security Strategy*, Brussels, December 8 (2003),
- Anguilla Constitution Order 1982*, Capitolele II- V, <http://www.gov.ai/dg/documents/Anguilla%20Constitution%20Order%201982.pdf>.
- Archives Nationales d'Outre Mer, Missions, Missions Colonies Françaises, FR ANOM 50COL76, <http://anom.archivesnationales.culture.gouv.fr/ark:/61561/ly442lhlf>.

- Asemblée Nationale, „Fiche de synthèse n°11 : L'organisation territoriale de la France”, 16 aprilie 2014, <http://www2.assemblee-nationale.fr/decouvrir-l-assemblee/role-et-pouvoirs-de-l-assemblee-nationale/les-institutions-francaises-generalites/l-organisation-territoriale-de-la-france>.
- Assessment of the Message from Reunion Island, Background paper for the *International Conference on Biodiversity and Climate Change*, Guadeloupe, 22-25 October 2014.
- Atlante Nautico *Corbitis*, „Mediterraneo occidentale e Atlantico, con la costa africana fino a nife; Europa atlantica e settentrionale fino a dazia, Inghilterra, Scozia e Irlanda”, Ms. It. VI 213 (=5982), *Biblioteca Nazionale Venezia*, <http://geoweb.venezia.sbn.it/geoweb/ods/index.aspx?s=msit2135/b/&i=7075&n=3&p=4g&t=bp>.
- Atlantic Charter, 14 august 1941, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>.
- BBC News Europe, *Greenland profile*, 3 october 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-18249815>.
- Bermuda Constitution Order 1968*, Chapter II: The Governor, <http://www.bermulaws.bm/Laws/Consolidated%20Laws/Bermuda%20Constitution%20Order%201968.pdf>.
- BEST Initiative, *COCA LOCA project: Connectivity of Loggerhead turtle (Caretta caretta) in Western Indian Ocean: Implementation of local and regional management*, http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/best/pdf/fs_cocaloca_final.pdf.
- British Nationality Act 1948*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/11-12/56/enacted>.
- British Overseas Territories Act 2002*, „Secțiunea 1: British overseas territories”, alin. 1 (b), (c), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/8/section/1>.
- Carte des Départements de France*, <http://www.cartesfrance.fr/carte-france-departement/carte-france-departements.html>, accesat la data de 21 noiembrie 2013.
- Code général des collectivités territoriales*, Livre II: Saint Barthélemy, Chapitre IV: Compétences, Article LO6214-4 (3), <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000021746740&cidTexte=LEGITEXT000006070633>.
- Code général des collectivités territoriales*, Livre IV: Saint Pierre- et- Miquelon, Chapitre IV : Compétences, Article LO6414-1, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000006394300&cidTexte=LEGITEXT000006070633>.
- Code général des collectivités territoriales*, Section 1 : Compétences du conseil régional, , <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000028537505&idSectionTA=LEGISCTA000006181180&cidTexte=LEGITEXT000006070633&dateTexte=20141112>
- Colonial Laws Validity Act 1865*, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1865/63/pdfs/ukpga_18650063_en.pdf.
- Comisia Europeană, „Note d'orientation pour le financemen de projets communs FED-FEDER 2014-2020 -Renforcer la coopération entre les Régions Ultrapériphériques de l'Union européenne, les pays d'Afrique, Caraïbes et Pacifique et les Pays et territoires d'outre-mer voisins-”, 18 novembre 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/guidance_fed_feder_fr.pdf.
- Comisia Europeană, http://ec.europa.eu/europeaid/where/octs_and_greenland/index_en.htm.
- Commission française du Guide des sources de l'histoire des nations, *Sources de l'Histoire de l'Asie et de l'Océanie dans les Archives et Bibliothèques françaises: 1, Archives*. Walter de Gruyter, 1981.
- Commission of the European Communities, *Communication from the Commission The Outermost Regions: an asset for Europe*, COM(2008) 642 final, Bruxelles, 17

- octombrie 2008,
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/rup2008/rup_com2008642_en.pdf
- Commission of the European Communities, *Communication from the Commission- The outermost regions: an asset for Europe*, Bruxelles, 17.10. 2008 (COM(2008) 642 final).
- Commission of the European Communities, *Communication from the Commission on a stronger partnership strengthened for the outermost regions: assessment and prospects (COM (2004) 343 Communication of the Commission of 26 May 2004)*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0543:FIN:EN:PDF>.
- Community Research and Development Information Service, *INRES Result In Brief*, http://cordis.europa.eu/result/rcn/90674_en.html.
- Comunicat de presă al Comisiei Europene, "Developing the Outermost Regions' full potential: Commissioner Hahn to discuss next steps", Bruxelles, 17 Octombrie 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-962_en.htm?locale=en.
- Comunicat de presă al Guvernului regional din Azore, *Government wants to promote outreach work with immigrant communities in the Azores, says Rodrigo Oliveira*, 19. 12. 2013,. Vezi: http://www.azores.gov.pt/Portal/en/entidades/pgrasrpre/noticias/Government_wants_to_promote_outreach_work_with_immigrant_communities_in_the_Azores_says_Rodrigo_Oliv.htm.
- Communication de la Commission. Une politique européenne de voisinage vigoureuse*, Bruxelles, 05/12/2007, COM(2007) 744 final.
- Congress, International Geographical. *Compte rendu*. Council of Europe, 1925.
- Conseil de L'Europe, *Conférence des Pouvoirs Locaux et Régionaux de L'Europe*, Seizième session ordinaire 27-29 octobre 1981, Compte rendu des débats, Strasbourg, 1982.
- Consiliul Uniunii Europene, *Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, Art. 349, Bruxelles, 28 mai 2010, p. 256, www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re02.ro08.doc.
- Constitution de 1946, IVe République*, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/constitution-de-1946-ive-republique.5109.html>.
- Constitution du 4 octobre 1958*, Art. 73, http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958#ancre2178_0_14_92.
- Constitution of the Portuguese Republic*, Seventh Revision 2005, on-line at: <http://www.parlamento.pt/Legislacao/Documents/Constitution7thRev2010EN.pdf>, accessed July 5, 2014.
- Constituția Franței*, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.5074.html#titre1>, accesat la data de 15 ianuarie 2014.
- Constituția Spaniei*, Titlu VIII, Cap. III, Art. 149, http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/constitucion.t8.html#c3.
- Convenția din 19/06/1990, publicată în Broșură nr. 0 din 19/06/1990 de aplicare a acordului de la Schengen din 14 iunie 1985 privind eliminarea graduală a controalelor la frontierele comune*, Schengen, 19 iunie 1990, art. 1.
- Corps du droit français, ou Recueil complet des lois, décrets, arrêtés, ordonnances, sénatus-consultes ... instructions ministérielles, publiés depuis 1789 jusqu'à nos jours mis en ordre et annoté par C.-M. Galisset: Table générale du corps du droit français, ou Recueil complet des lois, décrets, arrêtés, ordonnances ... instructions ministérielles, 1789 à 1824, 1833.*

Décret n° 2008-919 du 11 septembre 2008 pris pour l'application du statut des Terres australes et antarctiques françaises, Titre III: Le Chef du Territoire, Article 19, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000019463499>.

Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC. Vezi: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013L0030>.

Document Unique de Programation Saint Pierre et Miquelon, Strategie de Cooperation entre Saint Pierre et Miquelon d'une Part et l'Union Europeenne d' Autre Part , en Apui du Schema de Developpment Strategique de Saint Pierre et Miquelon, 2 marts 2011, p. 7, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/spd-10th-EDF-Saint-Pierre-et-Miquelon-20110302_FR_0.pdf.

EEA Grants, Iceland and Portugal expand geothermal cooperation, 10 aprilie 2014, <http://eeagrants.org/News/2014/Iceland-and-Portugal-expand-geothermal-cooperation>.

EMPIRES COLONIAUX, 2013. http://www.youtube.com/watch?v=3rOVTuvrTDM&feature=youtube_gdata_player.

EU Regional Policy, The Outermost Regions European regions of assets and opportunities, 2010

European Colonial Empires 1492-2008, 2013. http://www.youtube.com/watch?v=ihD3__Nm8qA&feature=youtube_gdata_player.

European Comission, Regional Policy, http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details_new.cfm?gv_OBJ=ALL&gv_PAY=FR&gv_reg=ALL&gv_THE=ALL&gv_PGM=1317&LAN=7&gv_per=2&gv_d efL=7.

European Comission, Single programming document of Falklad Islands, 10th European Development Fund, 3 iulie 2013, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/spd-10th-EDF-falkland-islands-20130703_EN_0.pdf.

European Commission, „Commission boosts cooperation between outermost regions and neighbours”, 24 noiembrie 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/activity/outermost/index_en.cfm#1.

European Commission, COM(2011) 837 final, „Preparation of the multiannual financial framework regarding the financing of EU cooperation for African, Caribbean and Pacific States and Overseas Countries and Territories for the 2014-2020 period (11th European Development Fund”).

European Commission, Regional Policy – Inforegio. European Territorial Cooperation, http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/cooperation/crossborder/index_en.cfm.

European Commission, Single Programming document of Anguilla, 10th European Development Fund, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/spd-10th-EDF-Anguilla-20120203_EN.pdf.

European Development Fund, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/turks_and_caicos_spd_10th_EDF_2013_en.pdf.

European Parliament, „Support from the European Regional Development Fund for European Territorial Cooperation”, aprilie 2014, http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.5.html.

European Space Agency, Comunicat de presă nr 10 – 2007: Official Opening of the Soyuz Launch Base Construction site in French Guiana, 26 februarie 2007, http://www.esa.int/For_Media/Press_Releases/Official_opening_of_the_Soyuz_launch_base_construction_site_in_French_Guiana.

- Falkland Islands Country Study Guide - Strategic Information and Developments*, International Business Publications, May 2, 2014.
- Falkland Islands Government, *Constitution*, <http://www.falklands.gov.fk/self-governance/the-constitution/>.
- Governo dos Açores Press Release, *Government of the Azores reinforces cooperation with countries and regions from Euro-African Atlantic Axis*, 2 octombrie 2009, <http://www.azores.gov.pt/Portal/en/entidades/vp-draic/noticias/Government+of+the+Azores+reinforces+cooperation+with+countries+and+regions+from+Euro-African+Atlanti.htm>.
- Governo dos Açores, *New cooperation projects between the Azores and the USA under Lajes Agreement move ahead (Press Release)*, November 02, 2009, <http://www.azores.gov.pt/Portal/en/entidades/srp/noticias/the+Azores+and+the+USA+under+Lajes+Agreement+move+ahead.htm?mode=category>.
- Guide de legistique, Saint Martin, 19 aprilie 2012, <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Guide-de-legistique/III.-Redaction-des-textes/3.6.-Application-et-applicabilite-des-textes-oultre-mer/3.6.7.-Saint-Martin>
- „Loi n°84-820 du 6 septembre 1984 portant statut du territoire de la Polynésie Française”, Article 1, <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000320666>.
- „Loi organique n° 99-209 du 19 mars 1999 relative à la Nouvelle-Calédonie (1)”, Article 1, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000393606>.
- MIRIADE*, Migration Irrégulières dans les Iles et Archipels De l' Europe International workshop (”International Irregular Migrations in European Islands”), Malta, 9-10 December 2011, <http://www.flsh.unilim.fr/miriade/call-for-papers/>.
- PACE- NET Plus*, „EU-Pacific bi-regional dialogue platform: Science diplomacy to serve policy demands”, 10 decembrie 2014, <http://pacenet.eu/events/pacenetplus-auckland-2014>.
- Partnership for Progress and Prosperity. Britain and the Overseas Territories*, Foreword by the Foreign and Commonwealth Secretary, 1999, <http://www.ukotcf.org/pdf/charters/whitepaper99.pdf>.
- Pitcairn Constitution Order 2010*, Art. 7, p. XXVIII,
- Pitcairn Single Programming Document, 10th European Development Fund, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/spd-10th-EDF-Pitcairn-20131126_EN_1.pdf.
- Polynésie française, Régime législatif et réglementaire*, 19 avril 2012, <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Guide-de-legistique/III.-Redaction-des-textes/3.6.-Application-et-applicabilite-des-textes-oultre-mer/3.6.5.-Polynesie-francaise>.
- PRO- EEL, <http://www.pro-eel.eu/Partners>.
- Programming Document for the Sustainable Development of Greenland (Annex)*, <http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/Greenland-PDSD-and-annexesfinal.pdf>.
- Promo European Cooperation Day 2014 - English Version*, 2014. http://www.youtube.com/watch?v=Djsc1arYsml&feature=youtube_gdata_player.
- Region Level Evaluation, Overseas Countries and Territories*, Final Report, october 2011, p. 76, http://www.cvce.eu/content/publication/2013/11/15/6f7c0eed-6572-4c47-83da-05d2ce024c45/publishable_en.pdf.
- Single Programming Document of Montserrat, 10th European Development Fund*, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/spd-10th-EDF-montserrat-20120430_EN_0.pdf.

Single Programming Document of Aruba, 10th European Development Fund, 27 October 2011, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/spd-10th-EDF-Aruba-20111027_EN_0.pdf.

Single Programming Document of French Polynesia under the 10th European Development Fund, https://ec.europa.eu/europeaid/single-programming-document-french-polynesia-under-10th-european-development-fund_en.

The Charter for the Kingdom of the Netherlands, Hague, september 2002, Art. 3, <http://www.arubaforeignaffairs.com/afa/readBlob.do?id=704>.

The Commonwealth, „Our Charter”, <http://thecommonwealth.org/our-charter>.

The National Institute of Statistics and Economic Studies, <http://www.insee.fr/en/methodes/default.asp?page=definitions/departement-outre-mer.htm>.

Tratatul de la Roma, 25 martie 1957, Partea a patra, http://www.epg.acp.int/fileadmin/user_upload/rometreaty2.pdf.

Tratatul dintre Spania și Portugalia, încheiat la Alcaçovas, 4 septembrie 1479, http://avalon.law.yale.edu/15th_century/sppo01.asp.

Treaty establishing the Carribean Community, Chaguaramas, 4th July 1973, http://www.caricom.org/jsp/community/original_treaty-text.pdf.

Treaty establishing the EEC - Annex IV: Overseas countries and territories to which the provisions of Part IV of the Treaty apply,

Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, accesat la 5 Mai 2014.

Versiune consolidată a tratatului privind Uniunea Europeană și a tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, *Jurnalul oficial al Uniunii Europene*, 26.10. 2012, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.RO#C_2012326RO.01004701.

b) SURSE SECUNDARE

AGLION, Raoul , ”French Colonial Policy”, în *World Affairs*, volum 107, nr. 2, Iunie 1944, (pp. 78-81).

ALBESCU, Oana, „Etica în Relațiile Internaționale sub auspiciile interdependenței complexe”, în *Sfera politicii*, vol. XVIII, Nr. 10 (152), octombrie 2010, p. 20. (pp. 17-21).

ALDRICH, Robert; CONNELL, John, *The Last Colonies*. Cambridge University Press, 1998.

ALFRED, Marie –Jeanne, ”Martinique, «une volonté farouche de sortir de l' impasse»”, în *What Status for Europe`s Islands?*, Ed. Jean Didier Hache, L.,Harmattan, 2000.

AMARAL, Carlos E. Pacheco, „States, Frontiers and Power. The evolving nature of political community and governance”, în : Ioan Horga, Ariane Landuyt., (eds.), *Communicating the EU Policies beyond the Borders. Proposals for Constructive Neighbour Relations and the New EU's External Communication Strategy*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2013.

AMARAL, Carlos E. Pacheco, *Do Estado soberano ao Estado das autonomias: regionalismo, subsidiariedade e autonomia para uma nova idéia de Estado*. EDIFURB, 2002.

ANDERSON, James, O'DOWD, Liam, WILSON, Thomas M., ”Why study borders now?”, în *Regional and Federal Studies*, Vol. 12, nr. 4, 2002, pp. 1- 12..

ANDERSON, Malcolm,, *Frontiers. Territory and State Formation in the Modern World*, Cambridge, Polity Press, 1996.

- ANDERSON, Matthew, *L'Europe au XVIIIe siècle 1713-1783*, Paris, 1968.
- ANGELOVA, Dilyana; KRIKKE, Emma, "EU and the Overseas Legal Framework and EU Law Application", *Erasmus School of Law, University Rotterdam* 18 (2013). http://www.esl.eur.nl/fileadmin/ASSETS/frg/pub/europeesrecht/Jean_Monnet_OCT/EU_and_the_Overseas.pdf.
- BACELAR GOUVEIA, Jorge, *Constitutional Law in Portugal*, Kluwer Law International, 2011.
- BADIE, Bertrand; BERG-SCHLOSSER, Dirk; MORLINO, Leonardo, *International Encyclopedia of Political Science*, Sage Publications, 2011.
- BALDACCHINO, Godfrey, "Small Islands versus Big Cities: Lessons in the Political Economy of Regional Development from the World's Small Islands", *The Journal of Technology Transfer* 31, no. 1 (2006): 91–100.
- BANUS, Erique, „Images of openness – Images of closeness”, în *Eurolimes*, vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*, editat de Gerard Delanty, Dana Pantea, Teteriks Karoly; *Religious Frontiers of Europe*, editat de Sorin Şipoş, Enrique Banus, Karoly Kocsis, Editura Universităţii din Oradea, 2008.
- BENNETT, Sarah M., "A Case for Colonialism: Canary Islanders in 18th -Century St. Augustine", Paper Presented at the *65th Annual Meeting of the Florida Anthropological Society*, St. Augustine, Florida, 2013, https://www.academia.edu/3567262/A_Case_for_Colonialism_Canary_Islanders_in_18th-Century_St._Augustine.
- BENZAKEN, Dominique, RENARD, Yves, „Future directions for biodiversity action in Europe overseas : outcomes of the Review of the Implementation of the Convention on Biological Diversity”, IUCN, December 2010.
- BIDELEUX, Robert, „The Limits of Europe”, în *Eurolimes*, vol. I, *Europe and Its Borders: Theoretical and Historical Perspective*, editat de Ioan Horga, Sorin Şipoş, Editura Universităţii din Oradea, 2006, pp. 59- 76.
- BLOCKMANS, Steven, "Between the Devil and the Deep Blue Sea? Conflicts in External Action Pursued by OCTs and the EU", 2011. <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/308436>.
- BOERSMA, Tim; FOLEY, Kevin, *The Greenland Goldrush. Promise and Pitfalls of Greenland's Energy and Mineral Resource*, september 2014, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2014/09/24%20greenland%20energy%20mineral%20resources%20boersma%20foley/24%20greenland%20energy%20mineral%20resources%20boersma%20foley%20pdf%202.pdf>.
- BOGDAN, Luminița, *Marea Britanie, transformată într-o fortăreață*, în *Adevărul*, 16.11.2007, <http://www.adevarul.ro/articole/2007/marea-britanie-transformata-intr-o-fortareata.html>, accessed March 29, 2009.
- BRIE, Mircea, HORGA, Ioan, „Europa: frontiere culturale interne sau areal cultural unitar”, Oradea, 2010, MPRA Paper No. 44188, postat la 21 February 2013, http://mpa.ub.uni-muenchen.de/44188/1/MPRA_paper_44188.pdf, accesat la 15 septembrie 2014.
- BRIE, Mircea; GAL, Diana, „COR's Paper on Multi-level Governance- Advantages and Disadvantages, Ioan Horga et. al., *Regional and Cohesion Policy- Insights into the Role of the Partnership Principle in the New Policy Design*, Editura Universităţii Oradea, 2011, pp. 284- 289.
- British Antarctic Survey*, http://www.antarctica.ac.uk/about_antarctica/geopolitical/treaty/explained.php.
- BROBERG, Morten, *The EU's legal ties with its former colonies: When old love never dies*, DIIS working paper, No. 2011.
- BRONISLAW, Geremek; PICHT, Robert, *Visions d'Europe*, Odile Jacob, Paris, 2007.

- BROWN, Chris, „Borders and Identity in International Political Theory”, în *Borderlines*, vol. 18: *Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory*, Mathias Albert, David Jacobson, and Yosef Lapid (editori).
- BRUNET-JAILLY, Emmanuel, „Governance”, în *Borders in Globalization* <http://biglobalization.org/research-themes/governance>.
- BUZEK, Erhard, „Moving Borders” în *Eurolimes*, vol. 11: *Leaders of the Borders, Borders of the Leaders*, editat de Cristina Maria Dogot, Philippe Perchoc, Tokes Tibor, Oradea University Press, 2011, pp. 194-199.
- CHERNOTSKY, Harry I.; HOBBS, Heidi H., *Crossing Borders: International Studies for the 21st Century*, CQ Press, 2012.
- CHRISTENSEN, Tom; LAEGREID, Per, *Autonomy and Regulation: Coping with Agencies in the Modern State*, Edward Elgar Publishing, 2006.
- CHRISTIANSEN, Thomas; JØRGENSEN, Knud Erik,; WIENER, Antje, *The Social Construction of Europe*, SAGE, 2001.
- COLINO, César, “The Spanish Model of Devolution and Regional Governance: Evolution, Motivations and Effects on Policy Making”, *Policy & Politics* 36, no. 4 (2008): 573–86.
- COLL, Ferran Requejo; NAGEL, Klaus-Jürgen, *Federalism Beyond Federations: Asymmetry and Processes of Resymmetrization in Europe*. Ashgate Publishing, Ltd., 2011. <http://www.google.com/books?hl=ro&lr=&id=NEoUfWPdjS8C&oi=fnd&pg=PA1&dq=decentralization+and+asymmetries+amaral&ots=Uapm2T0o-u&sig=z-SGHcoCZULYUFDYqmXegSLFbdw>.
- COLOM, Jacques, “France: Centre, Regions and Outermost Regions: The Case for a New French and European Governance” in *The Role of the Regions in EU Governance*, 235–49. Springer, 2011. http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-11903-3_10.
- COMELLI, Michele, GRECO, Ettore, TOCCI, Natalie, „From Boundary to Borderland: Transforming the Meaning of Borders through the European Neighbourhood Policy”, în: *European Foreign Affairs Review*, Vol. 12, no. 2, 2007, p. 206. <http://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?area=Journals&id=EERR2007018>, accesat la 3 Mai 2014.
- Conference of peripheral Maritime Regions, <http://news.cpmr.org/cpmr-news/cohesion-cpmr/eleni-marianou-participates-in-the-forum-of-the-outermost-regions/#sthash.jV2PwRZJ.dpuf>.
- CONKLIN, Alice L.; FISHMAN, Sarah; ZARETSKY, Robert, *France and Its Empire Since 1870*. Oxford University Press, 2011.
- COWELL, Allan, „Greenland Vote Favors Independence”, în *New York Times*, 26 noiembrie 2008, http://www.nytimes.com/2008/11/27/world/europe/27greenland.html?_r=1&.
- CRAWFORD, James, LOWE, Vaughan, *British Year Book of International Law 2008*, Oxford University Press, Nov 12, 2009.
- CRIEKEMANS, David, “Are the Boundaries between Paradiplomacy and Diplomacy Watering Down?”, In *2nd Global International Studies Conference Entitled ‘Paradiplomacy and the Changing Frameworks of Diplomacy*, 23–26, 2008. http://www.wiscnetwork.org/ljubljana2008/papers/WISC_2008-68.pdf.
- DE FARIA E CASTRO, Pedro, “Governance, Insularity and EU External Dimension.” *Eurolimes*, no. 16 (2013): 212–23.
- DE LOMBAERDE, Paul; VAN LANGENHOVE, Luk, “Regional Integration, Poverty and Social Policy”, în *Global Social Policy* 7 (3), 2007.
- DEBARDELEBEN, Joan, „Introduction”, în Joan DeBardeleben (ed.), *Soft or Hard Borders? Managing the Divide in an Enlarged Europe*, Ashgate, Hampshire, 2005..

- DELANTY, Gerard, „Border in Charging Europe: Dynamics of Openness and Closure”, în *Eurolimes*, vol. I, *Europe and Its Borders: Historical Perspective*, ed. Ioan Horga, Sorin Şipos, Institutul de Studii Euroregionale, Oradea, 2006, p. 46-58.
- DE SOMBRE, Elizabeth R., „Power and Interdependence, and Domestic Politics in International Environmental Cooperation”, în Helen Millner, Andrew Moravcsik, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton – Oxford, Princeton University Press, 2009, pp. 147-163.
- DIDIER HACHE, Jean, „La communauté Européenne et la Reconnaissance du Fait Insulaire” (pp. 47-67), în *Ultrapериферия*, JSD-M, Madeira, 1992.
- DIDIER HACHE, Jean, „La Commission des Îles de la CRPM(Conférence des régions périphérique maritimes d'Europe)”, în *Îles et régions ultrapériphériques de l'Union Européenne*, ed. Fernando Fernández Martín, Éditions de l'Aube, 1999.
- DOGOT, Cristina Maria, „How Permeable or Impermeable Could Be the Borders?- Introduction”, în *Eurolimes*, vol. 13: *Permeability and Impermeability of Socio-Economic Frontiers within European Union*, ed. Violaine Delteil, Cristina- Maria Dogot, Kozma Gabor, Jarosław Kundera, Institutul de Studii Euroregionale, Oradea, 2012.
- EBERLEIN, Burkard; KERWER, Dieter, “New Governance in the European Union: A Theoretical Perspective”, *JCMS: Journal of Common Market Studies* 42, no. 1 (February 1, 2004): 121–42. doi:10.1111/j.0021-9886.2004.00479.x.
- Economic Commission for Latin America and the Caribbean, *Latin American and Caribbean Countries Welcome Integrated Approach to Development Proposed by ECLAC*, <http://www.cepal.org/en/pressreleases/latin-american-and-caribbean-countries-welcome-integrated-approach-development>.
- EDER, Klaus, “Europe’s Borders The Narrative Construction of the Boundaries of Europe”, *European Journal of Social Theory* 9, no. 2 (May 1, 2006): 255–71. doi:10.1177/1368431006063345.
- ENGBERS, Wander, “Overseas Countries and Territories, Positioning Them in the EU - CARIFORUM Relation.” Accessed August 5, 2014. https://www.academia.edu/6307610/Overseas_Countries_and_Territories_Positioning_them_in_the_EU_-_CARIFORUM_relation.
- Eurolimes* vol. 15, *A Security Dimension as Trigger and Result of Frontiers Modifications*, editat de Giuliana Laschi, Alexis Vahlas, Dorin I. Dolghi, vol. 15, Editura Universităţii din Oradea, 2013.
- Eurolimes* vol. 16, *Cross-Border Governance and the Borders Evolutions*, editat de Alina Stoica, Carlos E. Pacheco Amaral, István Süly- Zakar, vol. 16, Editura Universităţii din Oradea, 2013.
- Eurolimes* vol. 17, *The Social Frontiers of Europe*, editat de Mircea Brie, Klára Czimre, Bogumiła Mucha-Leszko, Editura Universităţii din Oradea, 2014,
- Eurolimes* vol. 2, *From Smaller to Greater Europe: Border Identitary Testimonies*, editat de Mircea Brie, Kozma Gabor, Editura Universităţii din Oradea, 2006;
- Eurolimes* vol. 3, *Media, Intercultural Dialogue and the New Frontiers of Europe*, editat de Fabienne Maron, Renaud de La Brosse, Luminita Şoproni, vol. 3, Editura Universităţii din Oradea, 2007;
- Eurolimes* vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*, editat de Gerard Delanty, Dana Pantea, Teteriks Karoly; *Religious Frontiers of Europe*, editat de Sorin Şipoş, Enrique Banus, Karoly Kocsis, Editura Universităţii din Oradea, 2008;
- Eurolimes* vol. 8, *The Cultural Frontiers of Europe*, editat de Alina Stoica, Didier Francfort, Judit Csoba Simonne, vol. 9, Editura Universităţii din Oradea, 2010;

- Eurolimes* vol. 9, *The Geopolitics of European Frontiers*, editat de Dorin I. Dolghi, Alexandru Ilieș, Savvas Katsikides, István Süly- Zakar, Vol. 10, Editura Universității din Oradea, 2010;
- European Cooperation Day 2012, 2012.
http://www.youtube.com/watch?v=YPq9ZyIgn9U&feature=youtu_gdata_player.
- European Parliament, „Outermost Regions”, martie 2014,
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.7.html.
- European Parliament, Support from the European Regional Development Fund for European Territorial Cooperation, aprilie 2014,
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.5.html.
- FERNÁNDEZ MARTIN, Fernando, *Îles et régions ultrapériphériques de l'Union Européene*, Editions de L' Aube, 1999.
- FIERRO, Alfred, „Afrique-Occidentale Française (A.-O.F.)”, *Enciclopaedia Universalis*,
<http://www.universalis.fr/encyclopedie/afrique-occidentale-francaise/>.
- FONTAINE, Philippe, “Des frontières comme ligne de front : une question d'intérieur et d'extérieur”, *Cités* n° 31, no. 3 (September 1, 2007): 119–26.
 doi:10.3917/cite.031.0119.
- Foreign and Commonwealth Office Secretary of State, and Great Britain: Foreign and Commonwealth Office Staff, *The Overseas Territories: Security, Success and Sustainability*. The Stationery Office, 2012.
- Foreign and Commonwealth Office, „The Overseas Territories: Security, Success and Sustainability”, June, 2012.
- FOSTER, Sophie, „Overseas Country of French Polynesia”, 15.09. 2014, *Enciclopaedia Britannica*,
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/219285/French-Polynesia/54080/History>.
- FRĂSINEANU, Dragoș, *Geopolitica*, ed. a II-a, Ed. Fundației România de Măine, București, 2007.
- FREITAS VALENTE, Isabel Maria, *As Regiões Ultraperiféricas Portuguesas: Uma Perspectiva Histórica*, Centro de Estudos de História do Atlântico, Funchal, 2009.
- FREITAS, Tiago, „Development of EU's Outermost Regions”, Library of the European Parliament, Briefing no. 092/2010,
[https://www.academia.edu/3825218/Development_of_EUs_Outermost_Regions](https://www.academia.edu/3825218/Development_of_EUs_Outermost_Regions;);
- GĂNZLE, Stefan, „The EU's Policy toward Russia: Extending Governance beyond Borders”, în: Joan deBardeleben (ed.), *The Boundaries of EU Enlargement. Finding a Place for Neighbours*, Houndmills, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008.
- GEAMĂNU, G., *Dreptul Internațional Public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981
- GEAMĂNU, Grigore, *Dreptul Internațional Public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981.
- GOUVEIA, Jorge Bacelar, *Constitutional Law in Portugal*. Kluwer Law International, 2011.
- Gouvernement de la Nouvelle Calédonie, *Coopération régionale et relations extérieures*,
http://www.gouv.nc/portal/page/portal/gouv/presidence/cooperation_reg.
- GUILLAUMIN, Patrick, „La Dimension Ultrapériphérique de l' Union Européenne” (pp.103-127), în *What Status for Europe`s Islands?* editat de Jean Didier Hache, L'Harmattan, 2000.
- HADFIELD, Amelia; FIOTT, Daniel, “Relations with the Rest of the World: From Chaos to Consolidation?”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, August 1, 2014, n/a–n/a.
 doi:10.1111/jcms.12167..

- HALL, Richard C., *Consumed by War: European Conflict in the 20th Century*, University Press of Kentucky, 2009.
- HELZER, Jennifer; MACHADO, Elizabeth, "The New Blue Islands: Azorean Immigration, Settlement, and Cultural Landscapes in California's San Joaquin Valley", *The California Geographer*, vol. 51, 2011, http://scholarworks.csun.edu/bitstream/handle/10211.2/2817/Cageographer2011_p71-90.pdf?sequence=1, accessed July 10, 2014.
- HENDRY, Ian; DICKSON, Susan, *British Overseas Territories Law*, Bloomsbury Publishing, 2011.
- HERRERA SANTANA, M. Soledad, "The Relations of the Autonomous Community of the Canary Islands in the European Integration Process", In *The Ways of Federalism in Western Countries and the Horizons of Territorial Autonomy in Spain*, edited by Alberto López- Basaguren and Leire Escajedo San Epifanio, 283–90. Springer Berlin Heidelberg, 2013. http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-27717-7_20.
- HETTNE, Björn, SÖDERBAUM, Fredrik, "Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism", în *European Foreign Affairs Review*, Nr.10, 2005, p. 535, http://elib.ukma.kiev.ua/P/petrov_eu_%20global_actor_hettne_05.pdf.
- HOOGHE, Liesbet; MARKS, Gary, *Multi-level Governance and European Integration*, Rowman & Littlefield, Jan 1, 2001;
- HORGA, Ioan, „The Multi-level Governance (MLG) and the respect of the subsidiarity principle”, *MPRA Paper No. 44477*, posted 19. February 2013, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/44477/1/MPRA_paper_44477.pdf;
- HORGA, Ioan, „Why Eurolimes”, în *Eurolimes*, vol. I, *Europe and Its Borders: Theoretical and Historical Perspective*, editat de Ioan Horga, Sorin Şipoş, Editura Universităţii din Oradea, 2006, p. 5-13.
- HORGA, Ioan, LANDUYT, Ariane, „Communicating the EU Policies beyond the/Its Borders”, în: Ioan Horga, Ariane Landuyt (eds.), *Communicating the EU Policies beyond the Borders. Proposals for Constructive Neighbour Relations and the New EU's External Communication Strategy*, Oradea, Editura Universităţii din Oradea, 2013.
- HORGA, Ioan; BĂRBULESCU, Iordan Gherorghe; IVAN, Adrian, „Regional and Cohesion Policy- Insights into the Role of the Partnership Principle in the New Policy Design”, Ioan Horga et. al., *Regional and Cohesion Policy- Insights into the Role of the Partnership Principle in the New Policy Design*, Editura Universităţii Oradea, 2011.
- HORGA, Ioan; BRIE, Mircea, „Europe: A Cultural Border, or a Geo-cultural Archipelago”, in *Eurolimes*, vol. 9: *The Cultural Frontiers of Europe*, Alina STOICA, Didier FRANCFORT & Judit CSOBA SIMONNE (Eds.), 2010.
- HORGA, Ioan; PANTEA, Dana, „Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers- Introduction”, în *Eurolimes*, vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*, editat de Gerard Delanty, Dana Pantea, Teteriks Karoly, Editura Universităţii din Oradea, 2008, pp. 5-10.
- ILIEŞ, Aexandru., *Elemente de geografie politică- Spaţiul european*, Ed. Univ. din Oradea, 2006
- INKELES, Alex, „The Emerging Social Structure of the World”, în *World Politics*, 1975,Nr. 27, pp. 467-495.
- IVAN, Adrian, „Guvernanță și teorii ale integrării în Uniunea Europeană”, Suport de curs pentru studenții anului I, p. 37, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, Centrul de Studii Europene, http://www.cse.uaic.ro/fisiere/Documentare/Suporturi_curs/I_guvernanta.pdf ., accesat la 2 iulie 2014.

- JANSEN, Oswald, *Researching Dutch Law*, Updatat de Dorien Snoek and Henk Zonneveld, iulie-august 2012, <http://www.nyulawglobal.org/globalex/netherlands1.htm>.
- JENSEN, Einar Lund; GULLØV, Hans Christian; RAAHAUGE, Kristine, *Cultural Encounters at Cape Farewell: The East Greenlandic Immigrants and the German Moravian Mission in the 19th Century*, Museum Tusculanum Press, 2011.
- JOLIVET, Anne; CADOT, Emmanuelle; FLORENCE, Sophie; LESIEUR, Sophie; LEBAS, Jacques; CHAUVIN, Pierre, "Migrant Health in French Guiana: Are Undocumented Immigrants More Vulnerable?", *BMC Public Health* 12 (January 19, 2012): 53. doi:10.1186/1471-2458-12-53.
- JØRGENSEN, Knud Erik; POLLACK, Mark; ROSAMOND, Ben, *The SAGE Handbook of European Union Politics*. SAGE, 2007.
- KEATING, Michael, "Paradiplomacy and Regional Networking," 2000. <http://www.forumfed.org/libdocs/ForRelCU01/924-FRCU0105-eu-keating.pdf>.
- KEOHANE, O. Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press, 1984.
- KEOHANE, O. Robert; NYE, S. Joseph, *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge: Harvard University Press, 1972.
- KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S., „Power and Interdependence Revisited”, în *International Organization*, 1987, Nr. 41, pp. 725-753.
- KEOHANE, Robert O.; NYE, Joseph Jr., „2000. Introduction”, În *Governance in a Globalizing World*, ed. Joseph S.Nye Jr și John D. Donahue, pp. 1 – 41. Brookings Institution Press.
- KEOHANE, Robert O.; NYE, Joseph S., *Power and interdependence*, Ediția a treia, Longman, 2001.
- KJÆR SØRENSEN, Axel, *Denmark-Greenland in the Twentieth Century*, Museum Tusculanum Press, 2009.
- KJAER, Anne Mette, *Guvernanța*, trad. Natalia Cugleşan, Cluj-Napoca, CA Publishing, 2010.
- KOCHENOV, Dimitry, „Dutch Overseas Territories”, în *Academic Foresights*, No. 5: July-September 2012, http://www.academic-foresights.com/Dutch_Overseas_Territories.html.
- KOCHENOV, Dimitry (ed.), *EU Law of the Overseas: Outermost Regions, Associated Overseas Countries and Territories, Territories Sui Generis*, Kluwer Law International, 2011.
- KOHLER-KOCH, Beate; EISING, Rainer, *The Transformation of Governance in the European Union*. Psychology Press, 1999.
- KOOIMAN, Jan, *Governing as Governance*, Sage Publications, 2003.
- KOOIMAN, Jan; JENTOFT, Svein, "Meta-Governance: Values, Norms and Principles, and the Making of Hard Choices", *Public Administration* 87, no. 4 (December 1, 2009): 818–36. doi:10.1111/j.1467-9299.2009.01780.x.
- KUNDERA, Jaroslav, „L'Europe elargie sans frontiere monetaire”, în *Eurotimes*, vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*, editat de Gerard Delanty, Dana Pantea, Teteriks Karoly; *Religious Frontiers of Europe*, editat de Sorin Șipoș, Enrique Banus, Karoly Kocsis, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 69-77.
- LAMONT, Michèle, MOLNÁR, Virág, "The Study of Boundaries in the Social Sciences", în *Annual Reviews of Sociology*, 2002, pp. 167-195.
- LEE, Myungsuk, *Conceptualizing the New Governance: A New Institution of Social Coordination*, p. 2, Prezentată la Institutional Analysis and Development Mini-Conference, 3-5 mai 2003, Workshop in Political Theory and Policy Analysis, Indiana

- University, Bloomington, Indiana, USA, on line la: http://www.indiana.edu/~workshop/seminars/papers/y673_spring_2003_lee.pdf.
- LEITE, José Guilherme Reis, *A Autonomia dos Açores na legislação portuguesa, 1892-1947*. Horta: Assembleia Regional dos Açores, 1987.
- L'expansion coloniale de l'Europe 1820-1939*, on line at: <http://www.histoirealacarte.com/carte/5-histoire-europe-colonisation.php>.
- Lisbon Treaty, Art. 349, on- line at: <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-7-general-and-final-provisions/592-article-349.html>.
- LOMBAERDE, Philippe de; SÖDERBAUM, Fredrik, *Regionalism*, 2013.
- LÖRINCZ, András, „The importance of Outermost Regions in Strengthening EU Foreign and Regional Relations”, *Conference paper submitted to International Conference on The EU as a Global Actor– From the Inside Out: The Internal Development of the European Union and its Future Role in an Interdependent World* (Berlin, July 7th–10th, 2011).
- MAIER, Charles S., „Does Europe Need a Frontier? From Territorial to Redistributive Community”, în Jan Zilonka (ed.), *Europe Unbound: Enlarging and Reshaping the Governance and European Union*, Routledge, Londra, New York, 2002, p. 17-37.
- MALOSSE, Henri, *EU's Outermost Regions*, European and Economic Social Committee, 2013.
- MARGA, Andrei, „Discurs la Conferința pe tema University Governance”, în Napoca News, 22 februarie 2010, on –line la: <http://www.napocanews.ro/2010/02/rectorul-andrei-marga-despre-guvernanta-schimbare-culturala-excelenta.html>, accesat la data de 14 martie 2014.
- MARIN, Luisa, „The Creation of FRONTEX and the Politics of Institutionalisation in the EU External Borders Policy”, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 5, No 3 (2009);
- MARON, Fabienne, „Les nouvelles frontières de l'Europe: repenser les concepts”, în *Eurotimes*, vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers* ed. Gerard Delanty, Dana Pantea, Karoly Teperics, Institutul de Studii Euroregionale, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2007.
- MAYNTZ, Renate, „New challenges to governance theory”, în *Governance as social and political communication*, editată de Henrik Paul Bang, Manchester University Press, 2003, p. 27. (pp. 27- 40)
- MENGIN, Françoise, „Legs Coloniales et Gouvernance Contemporaine. Note de synthèse”, *Agence Française de Développement*, martie 2006..
- MERKLEN, Denis; DE SAINT MARTIN, Monique, „Frontierele sociale între diviziune și mișcare”, in *Educație și frontieră socială. Franța, România, Brazilia, Suedia*, Mihai Dinu Gheorghiu, Monique de Saint Martin (Eds.), Editura Polirom.
- MEYER, Jean; TARRADE, Jean; REY-GOLDZEIGUER, Annie; THOBIE, Jacques, *Histoire de la France coloniale: des origines à 1914*. Paris: A. Colin, 1991.
- MILITARU, Ioana Neli, „Principiul atribuirii de competențe în Uniunea Europeană”, în *Juridical Tribune*, Volume 2, Issue 1, December 2011.
- MILLNER, Helen, „Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics. Reserch Frontiers”, în Helen Millner, Andrew Moravcsik, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford, Princeton University Press, 2009, pp. 3-27.
- MILLNER, Helen; MORAVCSIK, Andrew, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford, Princeton University Press, 2009.
- MILLNER, Hellen V., „Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics. Reserch Frontiers”, in Helen Millner & Andrew Moravcsil, *Power and*

- Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford: Princeton University Press, 2009, pp. 3-27.
- MORAVCSIK, Andrew, “Robert Keohane as Theorist”, în Helen Millner & Andrew Moravcsik, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford: Princeton University Press, 2009.
- MOREL, Sandrine, ” Canary Islands protest Spanish government's oil drilling approval. Lanzarote and Fuerteventura see their tourism-dependent economy threatened by plans for exploratory wells in Atlantic”, în *Guardian Weekly*, 27 martie 2012, <http://www.theguardian.com/environment/2012/mar/27/spain-canaries-deepwater-drilling-protest>, accesat la data de 23 noiembrie 2013.
- MOSTOV, Julie, *Soft Borders*. Palgrave Macmillan, 2008.
- NAGEL, Klaus-Jürgen, *Federalism Beyond Federations: Asymmetry and Processes of Resymmetrization in Europe*. Ashgate Publishing, Ltd., 2011.
- NEWMAN, David, „Borders and Bordering : Towards an Interdisciplinary Dialogue”, *European*
- NICOLAIDES, Kalypso, „Les fins de l'Europe”, în Bronislaw Geremek & Robert Picht (ed.), *Visions d'Europe*, Odile Jacob, Paris, 2007.
- OROS, Alina, „Regiunea Arctică- «a fi sau a nu fi?»”, în *Politica sub lupa CEPE*, Nr.12, Aprilie 2013.
- OROS, Alina, STOICA, Alina, „Social Borders at the Edge of EU. Canary Islands, Réunion, Guiana and Azores”, în *Eurolimes*, vol 17: *The Social Frontiers of Europe*, editat de Mircea Brie, Klára Czimre, Bogumiła Mucha-Leszko, Oradea University Press, 2014.
- OSTWALD, Martin, *Autonomia: Its Genesis and Early History*, Scholars Press, 1982.
- OUELLET, Marie Ève, *Colonies and Empires, Governance and Sites of Power*, <http://www.historymuseum.ca/virtual-museum-of-new-france/colonies-and-empires/governance-and-sites-of-power/>.
- PACHECO AMARAL, Carlos E., ”Decentralisation and asymmetries in Portugal”, pp.203-222, în Ferran Requejo, Klaus-Jürgen Nagel (Eds.), *Federalism beyond Federations Asymmetry and Processes of Resymmetrisation in Europe*, Ashgate Publishing, 2010.
- PACHECO, Carlos E. Amaral, „Regional Autonomy and International Relations: the Theoretical Framework”, în *Regional Autonomy and International Relations. New dimensions of multilateral governance*, carlos E. Pacheco Amaral (Ed.), L Hramattan, Paris, 2011.
- PACHECO, Carlos E. Amaral, „States, Frontiers and Power. The evolving nature of political community and governance”, în Ioan Horga; Ariane Landuyt (eds), *Communicating the EU Policies beyond the Borders. Proposals for Constructive Neighbour Relations and the New EU's External Communication Strategy*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2013
- PAGE, Melvin E., (ed.), *Colonialism, an International, Social, Cultural and Political Encyclopedia*, ABC-CLIO, 2003.
- PAGE, Melvin Eugene; SONNENBURG, Penny M., *Colonialism: An International, Social, Cultural, and Political Encyclopedia, A-M. Vol. 1*. ABC-CLIO, 2003.
- PEREIRA, Margarida; CARRANCA, Maria Adelaide, “Territorial Cohesion: Portuguese Perspectives”, *Regions Magazine* 276, no. 1 (2009): 11–14.
- PÉREZ GARCÍA, José Miguel, „La organización político-administrativa de Canarias. Un balance histórico”, în *Anales de Historia Contemporánea*, Nr.20, 2004, pp. 407-420.
- PERRIN, Thomas, „La Gouvernance Culturelle dans les euroregions: enjeux et dynamiques”, în *Eurolimes: Cross- Border Governance and the Borders Evolutions*, Vol. 16, Editată de Alina Stoica, Carlos E. Pacheco Amaral, Istvan Süli- Zakar, 2013

- PFESTCH, Frank R., "Borders: Cause of Conflict or Catalyst for Peace?", *Eurotimes*, vol. 4 *Europe and the Neighbourhood* eds. Dorin Ioan Dolghi, Gilles Rouet & Zsolt Radics (Oradea: Oradea University Press, 2007) pp.12-13
- PHILIPPE, Gény; NRMO, Pierre; DIOUF, Jean; DARCOS, Abdou; BONNICHON, Xavier, *Présences françaises outre-mer, XVIe - XXIe siècles. périodes et continents Tome I, Tome I*, Paris: Académie des sciences d'outre-mer : Karthala, 2012.
- PIANTONI, Frédéric, *Migration in French Guiana : Amazingly open to the rest of world*, <http://www.guianas-geographic.com/article-en/society/migration-in-french-guiana-amazingly-open-to-the-rest-of-world/>, accessed July 7, 2014.
- POP, Adrian, „«Lecțiile» globale ale revoluțiilor Est-Europene”, în: *Sfera Politicii*, vol. XVIII, 2010 , Nr. 12 (154).
- PUȘCAS, Vasile, *Relații Internaționale/Transnaționale* , Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2007.
- QUINTANA DAVILA, Delia Davila; RODRIGUEZ FEIJOÓ, Santiago Alejandro; RODRIGUEZ
- QUISPEL, Chris, „The opening of the Dutch borders. Legal and illegal migration to the Netherlands 1945-2005”, în *Eurotimes*, vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*, editat de Gerard Delanty, Dana Pantea, Teteriks Karoly;
- RALSER, Elise, „Pluralisme juridique et pluralisme culturel dans la société réunionnaise”, în *Droits et cultures*, nr. 49, L' Harmattan, 2005/1, (pp. 169-196).
- RODRIGUEZ RODRIGUEZ, Román „Les Canaries, dans la Perspective de l' An 2000”, în *What Status for Europe's Islands?*, Ed. Jean Didier Hache, L.,Harmattan, 2000.
- ROSA, Augusto Jose Farrujia de la. *An Archaeology of the Margins: Colonialism, Amazighity and Heritage Management in the Canary Islands*. Springer Science & Business Media, 2013.
- ROSENAU, James, „Governance în the Twentyfirst Century”, în *Global Governance*, 1995.
- RUMFORD, Chris, „Rethinking European Spaces: Territory, Borders, Governance”, în *Comparative European Politics*, 2006,4, Palgrave Macmillan Ltd, pp. 127-140.
- RUPNIK, Jaques, „La «nouvelle frontière» de l'Europe: queles confins pour une Europe élargie?”, în Bronislav Geremek, Robert Picht (Eds.), *Visions d' Europe*, capitol 3:., *Quelle Frontières pour l' Europe?*, Paris, 2007.
- Saint-Pierre-et-Miquelon, 11 mai 2013, <http://www.axl.cefan.ulaval.ca/amnord/stpierreetmiq.htm>.
- SALMON, Hendrik, “The Importance of Law Acknowledgment for Archipelagic Province toward the Authority Equilibrium in Managing the Natural Resources in Maritime Territory of Autonomous Region”, *Journal of Public Administration and Governance* 3, no. 4 (2014). <http://macrothink.org/journal/index.php/jpag/article/view/4932>.
- SANDERS, Ronald, *Bermuda: Independence or not?*, March 8, 2005, <http://www.caribbeannewsnow.com/caribnet/2005/03/08/sanders.shtml>.
- SANTANA, Txema, ”Repsol plan to prospect for oil off the Canaries raises hackles on the islands”, 15 noiembrie 2013, în *El Pais*, http://elpais.com/elpais/2013/11/15/inenglish/1384541218_758089.html, accesat la data de 15 martie 2014.
- SCHARPF, Frotiz W., *Governing in Europe: Effective and democratic?*, Oxford University Press, 1999;
- SCHMIDT, Nelly, „Slavery and its Abolition, French colonies, Research and Transmission of Knowledge”, *The Slave Route Project, Collective Volume*, UNESCO, http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Nelly_Schmidt_Eng_01.pdf; Abolitions of Slavery, <http://atlas-caraibe.certic.unicaen.fr/en/page-117.html>.

- SCOTT, Joanne; DAVID M. „Trubek, Mind the Gap: Law and New Approaches to Governance in the European Union”, *European Law Journal*, Vol. 8, Nr. 1, pp. 1–18, Martie 2002.
- Secretariat of the Pacific Community, *SPC Working with Pitcairn Islands*, 2013 Annual Report.
- SEIDELMANN, Reimund; VASILACHE, Andreas, (eds.) „EU-Network of European Studies Centres in Asia” *European Union and Asia a Dialogue on Regionalism and Interregional Cooperation*, Baden-Baden: Nomos, 2008.
- Sénat de France, „Le Contenu de l’ Accord Signé à Nouméa le 5 mai 1998”, <http://www.senat.fr/rap/197-522/197-5227.html>.
- SHELDON, JP, “The Challenges to Sustainability in Island Tourism”, *Occasional Paper 2005* (2005): 01.
- SHERMAN, Tan, “Government, Governance, Metagovernance”, *Theory and Consciousness*. Accessed July 1, 2014. <http://theoryandconsciousness.wordpress.com/2012/07/13/government-governance-metagovernance/>.
- SHULMAN, Ken, ”Back to the Azores: a brand-new world. The reverse flow of migration to this small chain of Portuguese islands is a modern marvel”, November 19, 2009, updated May 30, 2010, <http://www.globalpost.com/dispatch/africa/091106/azores-islands-migration?page=0,0>, accessed July 9 2014.
- Société française d’histoire d’outre-mer, *Revue française d’histoire d’outre-mer / Société française d’histoire d’outre-mer*, Société française d’histoire d’outre-mer (Saint-Denis), 1959. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32859648w/date>.
- SØRENSEN, Axel Kjær, *Denmark-Greenland in the Twentieth Century*, Museum Tusulanum Press, 2009.
- SOUSA, Beatriz S. A., “Portuguese Autonomous Regions,” July 11, 2014. https://www.academia.edu/3019160/Portuguese_Autonomous_Regions.
- SOUSA, Lisa, “Tourism in the Azores Archipelago”, *Disappearing Destinations: Climate Change and Future Challenges for Coastal Tourism*, no. 8 (2011): 111.
- South Georgia and South Sandwich Islands, <http://www.sgisland.gs/index.php/%28g%29overview?useskin=gov>.
- Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia Order in Council 1960, http://www.sbaadministration.org/images/agla/SBAA_Akrotiri_and_Dhekelia_Order_in_Council_1960.pdf.
- Spanish Constitution*, 1978, http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf, accesat la data de 16 februarie 2014.
- SPIRIDON, Monica, „Inventând Europa – identități și frontiere (I)”, în *Observator cultural*, Nr. 60-61 / 20 aprilie – 3mai 2006.
- SPIRIDON, Monica, „Inventând Europa – identități și frontiere (I)”, în *Observator cultural*, Nr. 60-61 / 20 aprilie – 3mai 2006
- STEGĂRESCU, Gabriela, *Organizatia Internațională a Francofoniei*, 1.02.2012, http://www.timisoaraexpress.ro/documentar/organizatia-internationala-a-francofoniei_2194.
- STEWART, Randall; CORE, George, *Regionalism and Beyond; Essays of Randall Stewart*, Nashville: Vanderbilt University Press, 1968.
- STIM, Bernard, ”L’Outre-mer dans la République”, Discurs prezentat în cadrul simpozionului organizat în Senat, de către *Cercle pour l’excellence des originaires d’Outre-mer*, 29 aprilie 2011, <http://www.conseil-etat.fr/fr/discours-et-interventions/l-outre-mer-dans-la-republique.html>;

- STOICA, Alina, „Cross- Border Governance and the Borders Evolution, în *Eurotimes: Cross-Border Governance and the Borders Evolutions*, Vol. 16, Editată de Alina Stoica, Carlos E. Pacheco Amaral, Istvan Süli- Zakar, 2013.
- STONE, Randall W., „Institutions, Power and Interdependence”, in *Helen Millner & Andrew Moravcsil., , Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford: Princeton University Press, 2009, pp. 28-49.
- STONE, Randall W., „Institutions, Power and Interdependence”, în Helen Millner, Andrew Moravcsk, *Power and Interdependence. And Nonstate Actors in Worlds Politics*, Princeton –Oxford, Princeton University Press, 2009, pp. 28-49.
- STORA, Nils, “Landscape Territory, Autonomy, and Regional Identity: The Åland Islands in a Cultural Perspective”, *Nordic Landscapes: Region and Belonging on the Northern Edge of Europe*. Eds. Michael Jones and Kenneth R. Olwig. Minneapolis: U Minnesota P, 2008, 440–457.
- STUCHTEY, Benedikt, ”Colonialism and Imperialism, 1450–1950”, 24.01.2011, on-line at: <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/colonialism-and-imperialism/benedikt-stuchtey-colonialism-and-imperialism-1450-1950>
- SUÁREZ de Vivero, Juan Luis; RODRÍGUEZ MATEOS, Juan Carlos, “New Factors in Ocean Governance. From Economic to Security-Based Boundaries”, *Marine Policy* 28, no. 2 (2004): 185–88.
- SUÁREZ QUINTANA, Olivia, *Las Administraciones Pública. Organización del Estado*, [http://www.ea-canarias.org/UserFiles/File/CURSOS/curso_proced_tema_1 .pdf](http://www.ea-canarias.org/UserFiles/File/CURSOS/curso_proced_tema_1.pdf).
- SUBIRATS, Joan, “Multi-Level Governance and Multi-Level Discontent: The Triumph and Tensions of the Spanish Model”, *Territory, Democracy and Justice*, 2006, 44–66.
- SUKSI, Markku, *Autonomy: Applications and Implications*, Martinus Nijhoff Publishers, 1998.
- Susține dezvoltarea socială și economică echitabilă*, <http://www.eastwestcenter.org/pacific-islands-development-program/about-pidp>.
- SZOLUCHA, Anna, „The Treaty of Lisbon and the European Border Control Regime”, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 8, No 3 (2012).
- TAGLIONI, Francois, „Insularity, Political Status and Small Insular Spaces”, în *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*, Volume 5, Number 2, 2011 (pp. 45-67).
- TAVARES LANCEIRO, Rui, *Madeiran and Azores International Policies* (2011), accessed August 27, 2013, <http://www.ola-europe.com/en/actualites/article/archive/2011/jan/article/laction-international-de-madere-et-des-acores/>.
- Terres Australes et Antarctiques Françaises, „Présentation générale des TAAF”, <http://www.taaf.fr/Presentation-generale-des-TAAF>.
- Territoires et collectivités de l'Outre-mer*, <http://outremer.mnhn.fr/les-outre-mer>.
- The Free Dictionary, <http://www.thefreedictionary.com/boundary>.
- The Governance Continuum, Origins and Conceptual Construct, A Public Governance Exchange Working Paper* , Institute of Governance, martie 2011, p. 7., http://iog.ca/wp-content/uploads/2013/03/the_governance_continuum_a_pgex_working_paper_pd_1857_7.pdf.
- The Government of Anguilla, National Flags, <http://www.gov.ai/flags.php>.
- The History of Slavery in Martinique*, <http://www.esclavage-martinique.com/uk/The-history-of-slavery-in-Martinique.php#1>.
- The orientations and Policies of Interurban Transport in the Outermost Regions (Study)*, European Parliament, Directorate General for Internal Policies, 2013,

- http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/513979/IPOL-TRAN_ET%282013%29513979_EN.pdf.
- THIES, Anne, "The Locus Standi of the Regions Before EU Courts", In *The Role of the Regions in EU Governance*, 25–53. Springer, 2011. http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-11903-3_2.
- THOMAS, Martin, *20th-Century French Empire*, August 26, 2013. <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0160.xml#obo-9780199743292-0160-bibItem-0001>.
- THORNE, Nick, "Letter from French Guiana: EU west", *The Guardian Weekly*, Tuesday 5 March 2013, on-line at: <http://www.theguardian.com/world/2013/mar/05/letter-from-french-guiana-france>, accessed July 6, 2014.
- THORNTON, William H, "Analyzing East/West Power Politics in Comparative Cultural Studies", *clcweb CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 2, no. 3 (2000).
- TORMA, András, "VIII. Regional Policy of the European Union", *PUBLIC POLICIES OF THE EUROPEAN UNION*, 2008, 105.
- Tristan Da Cunha Website, "Enhanced status and a Bill of Rights in Tristan's new constitution", <http://www.tristandc.com/newsgovconsistution.php>.
- TUÑÓN, Jorge, "European Regional activation towards Brussels: From the heart to the Ultra-periphery of Europe, Walloon and Canary Islands' strategies", *Fédéralisme Régionalisme*, June 28, 2009. <http://popups.ulg.ac.be/1374-3864/index.php?id=773>.
- UK Government site, "British Antarctic Territory", <https://www.gov.uk/government/world/organisations/british-antarctic-territory>.
- UK Government, *British Overseas Territories*,
- USNER, Daniel H, *Indians, Settlers, & Slaves in a Frontier Exchange Economy: The Lower Mississippi Valley Before 1783*, UNC Press Books, 1992.
- VAN DONGEN, René, "Netherlands Antilles", in *South America, Central America and the Caribbean 2002*, Europa Publications, 2001.
- VAN GENDEREN-NAAR, Joyce, "The Dutch Overseas Countries and Territories", *ACP-EU Courier*, No.11, May- June 2009.
- VAN HAM, Peter, "Faire l' Europe par l' épée", *Visions d'Europe*, Bronislav Geremek, Robert Picht (coord.), 2007, Paris, p. 276- 277.
- VAN HOUTUM, Henk, KRAMSCH, Olivier, ZIERHOFER, Wolfgang (eds.), *B/ordering Space*, Ashgate Publishing, 2005.
- VAN HOUTUM, Henk; KRAMSCH, Olivier; ZIERHOFER, Wolfgang, (eds.), *B/ordering Space*, Ashgate Publishing, 2005.
- VAN LANGENHOVE, Luk, COSTEA, Ana, "The EU as a Global Actor and the Emergence of 'Third Generation' Regionalism", in *UNU-CRIS Occasional Papers*, (2005), <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/20051202104452.O%20-%202005%20-%2014.pdf>.
- VERHEUGEN, Günter, *Debate on EU Enlargement in the European Parliament*, Strasbourg, 04.09.2001.
- VIEIRA, Albert, (Ed.), *História e autonomia da Madeira*, Centro de Estudos de Historia do Atlantico, Funchal, 2003.
- WACHOWIAK, Helmut, *Tourism and Borders: Contemporary Issues, Policies and International Research*, Ashgate Publishing, Ltd., 2012.
- WACKERMANN, Gabriel, "Quel sens pour la notion de frontière dans la mondialisation ?", *Cités* n° 31, no. 3 (September 1, 2007): 83–91. doi:10.3917/cite.031.0083.
- WACKERMANN, Gabriel, *Les frontières dans monde en mouvement*, Ellipses, Paris, 2003.
- WALKER, Edward W., *Britian's Self-Governing Territories and the Status of Bermuda: A Model for Chechnya?*, http://iseees.berkeley.edu/articles/walker_1995-britain.pdf.

- WALLACE, Karen, "Literature of French Guiana", *Encyclopedia of African – American Culture and History*, Gale, 2006, High Beam Research, <http://www.highbeam.com/doc/1G2-3444700763.html>.
- Wallis-et-Futuna, <http://www.axl.cefan.ulaval.ca/pacifique/wallis-futuna.htm>.
- WANDER, Engbers, "Overseas Countries and Territories, Positioning Them in the EU –
- WILSON, Catherine, „Quest for Self-Determination Continues” in *New Caledonia*, 9 iunie 2014, Inter Press Service News Agency, <http://www.ipsnews.net/2014/06/quest-for-self-determination-continues-in-new-caledonia/>.
- WISHLADE, Fiona, "Much Ado about Nothing? Recent Developments in EU Competition Policy and Regional Aid Control", *European Policy Research Papers Series No 62* (2007).
http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/documents/PDF_files/EPRP_62_Much_Ado_About_Nothing.pdf.
- WOLF, Erik R., *Europe and the People Without History*, University of California Press, 1997;
- WOLFF, Stefan, "Paradiplomacy: Scope, Opportunities and Challenges", *The Bologna Center Journal of International Affairs* 10, no. 1 (2007): 141–50.
- XIFRA, Jordi, "Building Sport Countries' Overseas Identity and Reputation: A Case Study of Public Paradiplomacy", *American Behavioral Scientist*, 2009.
<http://abs.sagepub.com/content/early/2009/10/09/0002764209347627.short>.
- ZAPATA-BARRERO, Ricard; DE WITTE, Nynke, "The Spanish Governance of EU Borders: Normative Questions", *Mediterranean Politics* 12, no. 1 (2007): 85–90.
- ZIELONKA, Jan, *Europe as Empire*, Oxford University Press, 2006;
- ZIELONKA, Jan, *Europe Unbund: Enlarging and Reshaping the Boundaries of the European Union*, Routledge Londres, 2002;
- ZILLER, Jacques, "European Union and the Territorial Scope of European Territories", *The Victoria U. Wellington L. Rev.* 38, 2007.